

Figuren uit de geschiedenis der Maastrichtsche dialect-literatuur

E. Franquinet

bron

E. Franquinet, *Figuren uit de geschiedenis der Maastrichtsche dialect-literatuur*. Eigen Volk,
Scheveningen 1931

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/fran022figu01_01/colofon.php

© 2017 dbnl / erven E. Franquinet

I. Ludovic Pascal Delruelle.

Van de Limburgsche dialecten kan alleen het Maastrichtsche zich, bij de gegevens, waarover wij tegenwoordig beschikken, op een historisch aanwijsbare litteraire ontwikkeling beroepen.

Zonder zoover in de geschiedenis van de litteraire productie in dit dialect terug te grijpen, dat wij ons zouden bezig houden met de vraag, in hoeverre b.v. de taal van Henryck van Veldeke's St. Servatiuslegende of van de Limburgsche sermoenen met het idioom van Limburg's huidige hoofdstad verwant is, willen wij in deze studie een aantal figuren naar voren brengen, waarlangs zich de ontwikkeling der uitingsmogelijkheden in het Maastrichtsche in den loop der 18e en 19e en den aanvang der 20e eeuw heeft bewogen.

Wel meenen wij vooraf even te mogen wijzen op het eigenaardige verschijnsel, dat uit de 16e en 17e eeuw geen overblijfselen van Maastrichtsche litteratuur bekend zijn. Of deze in die tijden in het geheel niet is beoefend, dan wel, of de beoefenaars ervan het niet de moeite waard hebben geacht, hun producten door den druk vast te leggen. zijn vragen, wier beantwoording wij vooralsnog schuldig moeten blijven. Wel zijn er te Maastricht, evenals in tal van andere plaatsen, oude volks- en kinderliedekens ge-

weest - waarvan er nog enkele hun taaie leven tot op den huidigen dag hebben weten te rekken - maar in den regel verdwijnen èn tijdstip van ontstaan èn persoon van den auteur ervan in den mist der anonymiteit.

Wil men dus een chronologische lijst opstellen van de persoonlijkheden, die hun stempel hebben weten te drukken op den ontwikkelingsgang der dialectlitteratuur van Limburg's hoofdstad, dan kan men, bij den tegenwoordigen stand der wetenschap ten dezen, niet verder in het verleden teruggaan, dan tot de tweede helft der 18e eeuw.

Hier vinden wij 'Pastoor Delderwel', gelijk hij in den volksmond steeds werd, en nog altijd wordt genoemd, en dien wij als 'vader der Maastrichtsche dialectdicht'ren altegader' zouden willen betitelen.

Ludovic Pascal Delruelle, hoewel Maastrichtenaar van geboorte, was - zijn sierlijke Fransche voornamen zeggen 't ons reeds - van Waalsche afkomst. Heel wat hechter dan heden ten dage, waren destijds de banden, die ons tegenwoordige Limburg aan het Walenland verbonden. Men beschouwe, om dit naar waarde te beseffen, eens de kaart der politieke indeeling dezer gewesten in de 18e eeuw. Het is ten allen tijde een onloochenbaar feit geweest, dat de loop dier streepjes op de kaart, die in werkelijkheid door het landschap bijna niet is te volgen, een eigenaardigen invloed heeft op de sym- en antipathieën der door die streepjes met elkaar verbonden en of van elkaar gescheidenen. Maar keeren wij terug tot

onzen Delruelle. Hij werd dan, in 1735, geboren in de parochie van St. Catharina, later St. Mathias, als zoon van Jean Delruelle en Anna Catharina Barchon. Of hij nog meerdere broers of zusters heeft gehad behalve de eene, die wij straks zullen noemen, weten wij niet; dit doet hier trouwens niets ter zake, daar deze, zoo zij al hebben bestaan, nimmer iets te beteekenen hebben gehad op het gebied, waarop wij ons hier bewegen.

Delruelle voelde roeping voor den priesterlijken staat, maakte zijn studies hiervoor, werd gewijd, tot kapelaan benoemd, tot coadjutor en tenslotte tot pastoor van de St. Martinusparochie te Wijk-Maastricht, alwaar hij op den 25 October 1783 als zoodanig werd geïnstalleerd. Wij vinden vermeld, dat zijn benoeming zeer welkom moet zijn geweest bij de bevolking van Wijk en Maastricht. Blijkbaar was hij dus toen reeds de populaire man, die hij niet alleen tijdens zijn verder leven, maar ook na zijn dood, tot op den dag van heden toe, bij de bevolking is gebleven.

Ofschoon men ook hier reeds iets moet hebben gevoeld, van wat er in die tijden in Frankrijk woelde, verliepen de eerste jaren van Delruelle's geestelijk herderschap kalm en rustig. Met de komst van de Fransche revolutionaire troepen binnen Maastricht, welke stad zich, na een beleg van ongeveer zes weken, in November 1794 moest overgeven, braken er moeilijke tijden voor de geestelijkheid aan. Dit

verergerde nog na de inlijving van deze streken bij de Fransche Republiek in 1795, terwijl het decreet van den 17 Mei 1797, waarbij aan de priesters den eed werd opgelegd: ‘Je jure haine à la Royauté et à l'Anarchie, attachement et fidélité à la République et à la Constitution de l'an III’ en dengenen, die weigerden, dezen eed af te leggen, werd verboden verder nog kerkelijke diensten op te dragen, de maat deed overloopen. Onder de vele weigeraars bevond zich ook Delruelle. Een heele lijdensgeschiedenis zou voor hem uit deze nobele geste voortvloeien.

Toen in de laatste week van de maand Juni het gerucht zich had verspreid, dat het gehate decreet was ingetrokken, haastte pastoor Delruelle zich, in zijn parochie wederom de H. Mis te celebreeën. Na eenige dagen werd hem evenwel gelast, hiermee op te houden en moest hij voor den vrederechter verschijnen, ten einde een verklaring te geven voor zijn gedrag. Op den 21 Augustus werd een nieuw decreet uitgevaardigd, waarbij nogmaals de uitoefening van alle geestelijke functiën werd verboden aan hen die den eed niet hadden afgelegd. Eind September werden alle kerken gesloten en op den 7 October moesten de pastoors der diverse parochiën voor den stedelijken magistraat verschijnen, teneinde uitdrukkelijk te verklaren, of zij den eed wilden afleggen, dan wel de registers van hun inkomsten ter beschikking van de overheid stellen. Delruelle en pastoor Cyrus van

de St. Catharinaparochie werden, als voornaamste ‘onwilligen’ terstond in hechtenis genomen en eerst na het stellen eener hooge cautie tegen den avond weer vrijgelaten. Eind October diende hun zaak voor de correctioneele rechtbank en werden zij veroordeeld tot drie maanden hechtenis en 500 livres boete ieder. Bij vergissing werden zij beiden in Januari 1798, na betaling der boete, ongeveer tien dagen te vroeg uit de hechtenis ontslagen, maar toen deze vergissing was gebleken, zag men er geen bezwaar in, hen opnieuw aan te houden en hen de tien verschuldigde dagen te laten ‘uitzitten’.

Dat Delruelle na zijn definitief ontslag uit de hechtenis niet veel meer voelde voor een verder verblijf te Maastricht, waar de Franschen hem niet uit het oog verloren, is begrijpelijk. en 7 Februari wist hij dan ook heimelijk uit de stad te vluchten, vond eerst een schuilplaats op het kasteel te Geulle. daarna op Schaloen nabij Valkenburg en ten slotte op Holige te Charneux, waar hij echter werd ontdekt en dertien maanden gevangen gehouden.

Na afloop van zijn straftermijn stond hij als een bedelaar op straat. Hij vond toen. in April 1799, een werkring te Geulle, waar hij dienst deed als onderwijzer van de kinderen van den rentmeester van het kasteel. In October 1800, na den Staatsgreep van Napoleon, waagde hij het, naar Maastricht terug te keeren. Hier verbleef hij eerst eenigen tijd bij een bevriende familie en nam vervolgens zijn intrek bij zijn zuster.

Toen eindelijk in Augustus 1802, na het concordaat van Napoleon met Paus Pius VII, ook te Maastricht de katholieke eeredienst weer werd hersteld, kon Delruelle voor het eerst sinds ongeveer vijf jaren zijn taak als zieleherder weer uitoefenen. Hij vierde zijn terugkomst in zijn parochie met een Vespers met plechtig Te Deum, onder groote vreugde van zijn parochianen.

Nog eenige jaren mocht hij nu in vrede leven, totdat hij op den 30 April 1807 te Wijk overleed.

Delruelle was een echte priester voor het volk. Het volk had zijn liefde, tot het volk voelde hij zich aangetrokken, het volk werd door hem geobserveerd met een scherp psychologisch indringingsvermogen, dat op sappige wijze in zijn verzen tot uiting komt. Als pastoor, bemind bij zijn parochianen, die voor de overgrootste meerderheid tot de volksklasse behoorden, kreeg hij natuurlijk ook de gelegenheid, in het gezinsleven der lagere klassen door te dringen. Hij kende hun kleine vreugden en hun groote leed, hun ruzietjes en kibbelarijen, maar ook verlustigde hij zich in dien gezonden humor, die nog heden ten dage den Maastrichtschen arbeider eigen is. Zijn verzen zijn een zuivere weerspiegeling van dit alles. Dit heeft natuurlijk ook zijn schaduwzijde. Doordat het steeds weer ruzies zijn tusschen man en vrouw, tusschen buurvrouwen onderling of tusschen dienstboden van mevrouwen eenerzijds en vrouwen uit het volk aan den anderen kant, die door hem - wel op heer-

lijke wijze - in versvorm worden vertolkt, lijdt zijn werk, bij lezing van enkele stukken achter elkaar, aan eentonigheid. Dit is erg jammer; indien hij de sfeer zijner belangstelling iets verder had uitgebreid, zou zijn poëzie het bundelen zeker waard zijn.

Of het werk van Delruelle nog in handschrift bestaat, is ons onbekend. Wij hebben een aantal gedichten, van hem afkomstig, gevonden in met de hand geschreven Maastrichtsche Liederenbundels, waarvan er in den loop der vorige eeuw verschillende zijn aangelegd. Naast Delruelle's werk, vonden wij daarin ook stukken van tijdgenooten en lateren, die zijn genre hebben willen navolgen. Dat dit niet lukte, is begrijpelijk: het moet wel een fijne geest zijn, die bij het zoo natuurgetrouw mogelijk weergeven van een achterbuurtscheldpartij niet strandt op de klippen van grofheid en vuilsprekerij. Alleen Delruelle heeft bewezen, dezen fijnen geest te bezitten; zijn navolgers zijn daarin niet geslaagd. En typisch voor de mentaliteit, ook van de lagere klassen, in de vorige eeuw: hun namen zijn absoluut verloren gegaan, de zijne is steeds levend gebleven. Meer nog; aan Delruelle heeft zich zelfs een legende vastgeknoopt. Nog tot voor kort kon men U in het Pastoorsstraatje, een nauw steegje te Wijk-Maastricht, het getraliede raampje wijzen, waar, volgens het volksgeloof, 'pastoor Delderwel' altijd zou hebben gezeten, om de ruzies tusschen buurvrouwen af te luisteren en de door haar gebezigde termen te noteeren.

Enkele van Delruelle's liedjes hebben het tot den druk gebracht; in het 'Vademecum, handelend over Maastrichtsch dialect' door C. Breuls zijn een drietal ervan opgenomen: 'Kleppermansleed', 'Zamenspraak teusse Kaat en Mei' en 'Verwiet tusse man en vrouw'. Breuls had voor zijn werk waarschijnlijk de beschikking over een van die liederenbundels, waarover wij boven spraken. Hij nam aan, dat de daarin gevolgde spelling ook die van Delruelle was. Wij zijn daaromtrent niet zoo zeker; eerder wil het ons voorkomen, dat de spelling, in die bundels gevolgd, een zoogenaamde 'wilde' spelling was, getuige de vele variaties in de schrijfwijze van een en denzelfden klank (zie bij de geciteerde titels reeds 'teusse' en 'tusse'). Wij achten ons daarom gerechtigd, om bij de onderstaande strofen, die wij als staal van Delruelle's dichtwerk laten volgen, de tegenwoordig gebruikelijke spelling van het Maastrichtsch te volgen.

Opzettelijk kozen wij enkele strofen uit een lied, dat, voorzoover ons bekend, nog nimmer in druk is verschenen.

Verwiet tösse Naoberse en Moag.

Naoberse:

Bistoe weer dao, posteur,
 Doe tieretejje slödder,
 Kums veur mien kelderdeur
 Mèt tiene voule modder?
 Kom nog ins, boere prop,

Vlaak veur mien vinster keere,
 Iech slaon diech oppe kop
 En zal dien trèkmöts smeere!

Maog:

Wee hêtstoe boere prop?
 Doe bis, verdöld, bagaazje!
 Begin, en slaag mer op!
 Hôbstoe ins tie koeraazje,
 Dan krijg tien kakedoe
 Ouch fris get op zien oere.
 Doe lielijke Baboe;
 Doe kins vrij nog gein boere!

Naoberse:

Doe asterante tes!
 Iech zal diech goon aonklaoge,
 Want tat deistiech espres,
 Allein um miech te plaoge.
 Is alles sjoen gesjròb
 En den drek opgelaoje,
 Dan kumste miene stòp
 Mèt sliet en strònt begaoje!

Maog:

En wat kan iech taoveur?
 Deen drek, dee kump van bove.
 Iech bring 'm neet veur dien deur,
 Dat zuuste, sjeele ove!
 Steit 't tiech neet aon, ziepoet,
 Dan kônste häöm jao slökke;
 Of num 'm in diene sjoet;
 De hoofstiech mer te bökke!

Naoberse:

Doe ònbesjeemde bies,
 Wat wèlste miech doen vrete?
 't Is beter es weike kies,
 Deestoe lang bis vergete!
 Euver ein maond of zès
 Kwaomstoe heij mèt aw lòmpe,
 De koojstrònt en de mès
 Hòng diech nog aon dien klòmpe!

Maog:

En wat beeldstoe diech in?
 Bliksem, zouwste neet zwere
 'n Prinses of ein Graovin.
 Die vööl heet te vertere!
 En wat höbst' al gehad?
 Die vaar dee waos van boete,
 Die moor kaom nao de stad
 Mèt kukes en mèt sjroete!

Naoberse:

't Raak tiech neet, liel'k geziech,
 Doe stijve boerepommel!
 Wat iech hób, das van miech,
 Doe asteranten drommel!
 Boevuur kumstoe nao Treeg,
 Es veur dien pans te völle?
 Aon hoes vraots' anders neet
 Es kies en roggeknölle!

En zoo gaat het gekijf voort, totdat mevrouw een eind eraan maakt door de dienstbode naar binnen te sturen. Als zij de buurvrouw hierop een aanmerking wil maken over dat lawaai voor haar huis

trekt deze tegen haar van leer. Mevrouw weet dan niets beters te doen, dan zoo snel mogelijk binnenshuis te retireeren, terwijl de vertoornde buurvrouw nog een kleinen monoloog ten beste geeft. -

Wanneer men zich kan voorstellen, dat eertijds te Maastricht - gelijk thans in enkele straten nog wel het geval is - arm en rijk in de bontste mengeling door elkaar woonde, voelt men, dat hier een tooneeltje is weergegeven, zuiver uit het dagelijksche leven geobserveerd. Had - wij zeiden het reeds - Delruelle iets meer variatie in zijn onderwerpen gebracht, dan zou zijn werk zich dankbaar tot bundelen hebben geleend. Het is volkspoëzie in den besten zin van het woord, humoristisch en typisch. Het was dan ook geen wonder dat hij tal van navolgers vond. Over deze behoeven wij hier echter niets te zeggen; hun werk is het bespreken niet waard.

II. Theodoor Weustenraad.

Meer dan twintig jaren konden de imitatoren van Delruelle op diens letterkundige nalatenschap teren, voordat zich te Maastricht een tweede dichter in de volkstaal openbaarde.

Deze tweede was Theodoor Weustenraad. Te lang reeds is men aan het werk van dezen echten dichter voorbijgegaan zonder er die aandacht aan te willen schenken die het toch in werkelijkheid verdient. Laten wij het juister zeggen: Weustenraad's naam werd niet anders genoemd, dan in vertrouwelijk gezelschap en dan nog met een ietwat benepen lachje van 'je weet wel'. Zeker, dit had zijn goede reden. Maar om die reden had nooit zijn heele persoonlijkheid en de onmiskenbare invloed, dien hij heeft gehad op hen, die na hem kwamen, doodgezwegen mogen worden. Maar laten wij, alvorens hierop nader in te gaan, eerst in het kort een overzicht geven van het leven van dezen merkwaardigen dichter.

Joannes Theodorus Hubertus Weustenraad werd den 15 November 1805 te Maastricht geboren. Nadat hij met zeer veel lof zijn gymnasiale studiën aan het Athenaeum aldaar had voltooid, ging hij aan de Luiksche hoogeschool de colleges in de

wijsbegeerte en de rechtswetenschap volgen.

Het was in den korten tijd, toen Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden onder één scepter vereenigd waren. Te Luik was destijds hoogleeraar in de Nederlandsche taal, geschiedenis en welsprekendheid de bekende letterkundige Johannes Kinker.

Weustenraad, die zich tot de litteratuur voelde aangetrokken, werd aldra een van diens vrienden en volgelingen en maakte deel uit van den door Kinker gestichten en geleiden litterairen kring 'Tandem'. Verschillende balladen in den trant van Helmers, Bellamy e.d. verschenen nu van Weustenraad's hand. Enkele ervan brachten het zelfs tot den druk. Dit laatste echter niet, dan nadat ze door zijn Mentor nauwkeurig waren gecorrigeerd, gelijk duidelijk blijkt uit de handschriften ervan, die in het Maastrichtsche Stadsarchief zijn te vinden.

Na afloop van zijn studietijd vestigde Weustenraad zich als advocaat in zijn geboortestad. Spoedig wierp hij zich in het politieke gewoel van dien tijd. Hij werd een der mede-oprichters en leiders van het dagblad l'Eclaireur, waarin hij een politiek van oppositie tegen de Nederlandsche regeering preekte. Tengevolge van zijn scherpe artikelen, eerst tegen het optreden van het garnizoen te Maastricht, later tegen het beleid van Minister van Maanen, haalde hij zich tot tweemaal toe een strafrechterlijke vervolging wegens drukpersdelict op den hals. Den eersten keer werd

hij hiervoor zelfs preventief in hechtenis genomen. Tot een veroordeeling kwam het echter in geen van beide gevallen. Terwijl van de tweede zaak het hooger beroep nog hangende was voor het Hof te Luik, brak de Belgische opstand uit.

Uit het voorgaande zal men kunnen begrijpen, dat Weustenraad onmiddellijk de partij der opstandelingen koos. In October 1830 vertrok hij naar Brussel en werd daar opgenomen in de redactie van den *Courrier Belge*, waarvan hij zich een der werkzaamste leden toonde.

Inmiddels had de voorloopige regeering der opstandige gebieden een provisoire staatsinrichting gegrondvest en nu werd Weustenraad benoemd tot substituut-officier van Justitie te Tongeren, waar een nieuwe rechtbank was ingesteld, ter vervanging van die te Maastricht, welke stad voor de opstandelingen als verloren terrein moest worden beschouwd.

Lang bleef Weustenraad te Tongeren niet; maar toch langer, dan verwacht kon worden. Want het vreemde verschijnsel deed zich voor, dat hij bij de reorganisatie van de Belgische rechterlijke macht, in October 1832, schijnbaar vergeten werd. Het zou immers niet meer dan natuurlijk zijn geweest, dat Weustenraad, die bekend stond als een goed jurist en daarenboven de zaak van den Belgischen staat uitstekende diensten had bewezen, tot een veel belangrijker ambt dan dat van substituut-officier zou zijn beroepen. Toch was zijn voorbij-

gaan eenigszins begrijpelijk. Inmiddels immers had Weustenraad zich openlijk een geestdriftig aanhanger bekend van het Saint-Simonisme, dat een soort nieuw Christendom verkondigde, op socialistischen grondslag. En daarvan was het Katholieke België niet bijzonder gediend, al werd het groote gedicht in drie zangen 'Les Chants du Réveil', dat Weustenraad onder het pseudoniem Charles Donald uitgaf en waarin hij het Saint-Simonisme ophemelde, dan ook gretig gelezen, mogelijk meer uit nieuwsgierigheid dan iets anders.

Korten tijd later echter werd de aan Weustenraad begane fout hersteld en volgde zijn benoeming tot auditeur-militair te Luik.

Dit ambt bekleedde hij gedurende ongeveer vijftien jaren en deze tijd was ongetwijfeld de gelukkigste van zijn leven. Weustenraad's natuur vertoonde een groote overeenkomst met die der Luikerwalen en in hun midden voelde hij zich dan ook volkomen thuis. Zijn litteraire werkzaamheden vermeerderden zienderoogen. Zonder zijn journalistenpen te laten rusten, stichtte hij in 1835 met eenige anderen den Cercle artistique et littéraire de Liège, een vereeniging, die ten doel had, niet alleen te Luik, maar in geheel België de beoefening der letterkunde - in de Fransche taal natuurlijk! - aan te moedigen en te veredelen. De in verband hiermede gestichte Revue Belge mocht hem tot haar beste en vruchtbaarste medewerkers rekenen. Daarenboven verschenen van zijn hand in dien tijd zijn meest

bekend gebleven gedichten: *Le Remorqueur*, *Le haut-forneau* en *La Charité*, die hem doen kennen als een voorlooper van Emile Verhaeren en, op een ander terrein van kunst, van Constantin Meunier.

In Augustus 1847 werd hij van Luik naar Brussel overgeplaatst, een overplaatsing, die hem maar matig beviel, ook al omdat zijn financiële positie er daardoor niet beter op werd. Nauwelijks een jaar later echter werd hij benoemd tot griffier bij de rechtbank te Brussel. Dit bracht een zoodanige verbetering in zijn toestand, dat hij langzaam vrede kreeg met zijn nieuwe omgeving. Daar hij inmiddels lid was geworden van de Koninklijke Academie van België, deed hij de weinige gedichten, die hij nog produceerde, in het Bulletin van dat genootschap het licht zien, terwijl hij zijn gebundeld werk tegen het einde van 1848 uitgaf onder den titel: *Poésies Lyriques*. Nog bezig zijnde met de voorbereiding voor de uitgave van een tweeden bundel poëzie, stierf hij plotseling, op bezoek zijnde bij familie te Jambes, nabij Namen, aan een aanval van cholera, op den 25 Juni 1849. Nog vóór zijn afsterven verzoende hij zich met de Moederkerk, die hij sedert zijn jeugd den rug had toegekeerd.

Om zijn verdiensten voor de Belgische zaak was Weustenraad reeds in 1835 begiftigd met het IJzeren Kruis, terwijl hij in 1848 werd benoemd tot ridder in de Leopoldsorde.

Men zal reeds hebben begrepen, dat Weustenraad na 1830 voor de Nederland-

sche letteren verloren was. Wat heeft hij vóór 1830 ervoor beteekend? Over de Nederlandsche gedichten uit zijn studententijd kunnen wij kort zijn; zij behooren tot het genre van dien tijd, waren gecorrigeerd door een letterkundige en derhalve meer goed dan slecht. Ongetwijfeld sprak er reeds een zich ontwikkelend talent uit, dat later tot vollediger ontplooiing zou komen. Maar boven het middelmatige kwamen ze toch niet uit.

Maar dan is daar zijn Maastrichtsche werk. Weustenraad was Maastrichtenaar van geboorte en van afstamming. Het was dus de eigen taal, waarin hij zich hier kon uitdrukken. Hij heeft dit gedaan op een wijze, als geen zijner voorgangers en hij heeft ongetwijfeld en aanwijsbaar invloed uitgeoefend op het werk van wie na hem kwamen. En toch - wij zeiden het reeds - nog altijd is hem de plaats in de geschiedenis onzer plaatselijke litteratuur, waarop hij het volle recht heeft, niet ingeruimd. Waarom?

Laten wij eens nagaan, wat in de pogingen tot het geven van een overzicht der Maastrichtsche litteratuur-geschiedenis tot dusver over Weustenraad werd gezegd. Breuls, in zijn reeds eerder aangehaald Vademecum, schreef: 'Zijn dichtwerk, met zijne, in vlot vloeiende verzen, natuurbeschrijvingen, zou in de Maastrichtsche literatuur eene voorname plaats mogen bekleeden en aan ieder dialectlustige ter lezing kunnen worden aanbevolen, indien

het niet om zijn teugelloos realisme achter slot moest gehouden worden'. Nadat Dr. D. Sassen in zijn boek 'Maastricht', in 1925 verschenen, van Weustenraad niet meer had meenen te moeten zeggen, dan dat hij, behalve zijn eigen stadstaal ook de Fransche letteren beoefende, vermeldde hij in 1928 in het Maastricht-nummer van 'Limburg in Beeld' reeds: '..... Weustenraad, in wiens Beiweeg nao Scherpenheuvel schitterende passages te vinden zijn'. Blijkbaar had hij inmiddels aan inzicht in de waarde van Weustenraad's werk gewonnen. In het Officieel programma van den Vierden Nederlandschen Katholiekendag te Maastricht in 1928 schreef J.N. - met welke initialen de ingewijde een van de bekwaamste onzer jongere dialect-historici kan aanwijzen - echter nog: 'Laatstgenoemde' (d.i. Weustenraad) 'beoefende de rijmkunst in 't Maastrichts dialect, soms op zeer grove manier.' Kende hij Weustenraad's werk alleen van hooren zeggen?

Uit het bovenstaande heeft men reeds kunnen opmaken welke de eigenlijke reden is geweest, dat Weustenraad's dichtwerk gedurende bijna een eeuw heeft behoord tot die litteratuur die niet werd genoemd. Ondanks J.N.'s kwalificatie 'rijmkunst' lag het niet aan de kunstwaarde van het werk, dat het zich niet die plaats heeft kunnen veroveren in den Maastrichtschen dialectschat, die het als kunstwerk verdiende. Het was om zijn inhoud dat over den Beiweeg nao Scherpenheuvel de publieke ban werd

uitgesproken, een ban, die zeker voor den gemiddelden lezer niet behoeft te worden opgeheven, maar waardoor de beoefenaar der litteratuurgeschiedenis zich niet mag laten afschrikken, om het werk die plaats in te ruimen, die het verdient.

Het is een Katholiek priester, Rector J. Blondin, stadsarchivaris te Maastricht, die het heeft aangedurfd, voor het eerst Weustenaad's beteekenis in het juiste licht te stellen. In een artikel in 'De Nedermaas' van Januari 1930, aan Weustenraad gewijd, schrijft hij over diens Beiweeg nao Scherpenheuvel o.m. het volgende: 'Het is een geestig, satyriek gedicht van 246 strophen, dat eigenlijk niet moest genoemd worden, want het is een walgelijk product, waarin buitendien vele personen van de stad Maastricht unfair de revue passeeren, vermoedelijk omdat deze burgers met de politiek van Weustenraad en zijn krant geen genoegen namen. Maar het ging moeilijk, de Percessie van Scherpenheuvel niet te vermelden, wijl het stuk, niet bestemd voor den druk maar slechts tot voorlezing in zekere gezellige kringetjes, in afschrift veel verspreid is. Het zorgvuldig afgewerkte gedicht heeft uitsluitend gediend tot vermaak in bijeenkomsten, en Weustenraad was waarachtig geen droogstoppel.

Slechts een tweetal passages van het lange gedicht zijn gepubliceerd, nl. Et Geld en Et vreugjaor, o.a. in den te Maastricht in 1883 verschenen bundel "Momusklanken". Deze passages zijn van werkelijk

dialect-litteraire waarde en juist het feit, dat Weustenraad zulk soort dichtwerk in het dialect zijner geboorteplaats wist te schrijven in een tijd, toen men de waarde van dit dialect heelemaal niet hoog aansloeg, doet hem een plaats onder de gedenkwaardige Limburgers innemen; daarom is het dubbel jammer, dat dit moois tusschen zooveel afkeurenswaardigs verzeild is geraakt.’

Breuls sprak van ‘teugelloos realisme’ Blonden van een ‘walgelijk product’. Laten wij het kind bij zijn naam noemen en het gedicht kwalificeeren als: een niets en niemand ontziend hekeldicht, in epischen vorm gegoten, en doorvlochten met libertijnsche en pornografische passages.

Maar tusschen al dat minderwaardige staan hier en daar plotseling enkele strofen van zoo zuivere dichterlijke schoonheid, dat men zich verwonderd afvraagt, niet alleen hoe deze hier zijn terecht gekomen, maar ook hoe ze konden ontstaan in dien tijd en bij dien dichter, die kort tevoren nog zijn voorbeelden had meenen te vinden in Helmers c.s.

Ziethier den korten inhoud van het gedicht:

De dichter dankt den Heer, dat hij eindelijk met de bedevaartgangers van Maastricht te Scherpenheuvel is aangeland, na een tocht van ongeveer 50 Kilometer. De aanblik van het plaatsje valt niet mee; de woningen zijn niet meer dan armoedige hutten. Daar de avond begint te vallen, zoekt iedereen onderdak, hetgeen hier en daar in vechtpartijen ontaardt. De dichter

vindt tenslotte een herberg, een eindje buiten het dorp gelegen, waarop hij zijn oog laat vallen, omdat hij, door het venster glurend, er een aardig meisje ziet zitten. Hij treedt binnen en knoopt onmiddellijk kennis aan met de schoone, die ook een Maastrichtsche bedevaartgangster blijkt te zijn. Er volgt dan een lange passage, waarin de lof der vrouwen wordt gezongen.

Maar de maag doet zijn rechten gelden en de dichter noodigt de schoone uit, met hem het avondmaal te nuttigen, aan welk verzoek zij gaarne gevolg geeft. Terwijl zij nog zitten te wachten, dat er zal worden opgediend, gaat de deur open en komt een geheimzinnig personage, in een wijden mantel gehuld, het vertrek binnen. In het halfduister meent hij dat er niemand is, opent zijn mantel, en..... eruit komt gekropen een aardig vrouwtje. De dichter barst hierover in lachen uit, hetgeen het personage zoozeer verschrikt, dat hij overhaast de vlucht neemt. Hierbij laat hij echter iets vallen, dat door den dichter wordt opgeraapt en een paterskapje blijkt te zijn.

Intusschen heeft de waard het eten opgediend. De kwaliteit ervan is van dien aard, dat de dichter 't, na het eerste hapje, niet meer aanroert. De schoone is minder kieskeurig en laat zich het schamele maal goed smaken. Een flesch wijn blijkt al even ongenietbaar te zijn. De dichter ontsteekt hierover zoozeer in toorn, dat hij zich een ruw woord laat ontvallen. Hij bemerkt, dat zijn publiek hiervan schrikt, en verontschul-

digt zich met te zeggen, dat in de eeuw van vrijheid, waarin hij leeft, iedereen alles mag zeggen, wat hij wil. Hij bewijst dit door in 'n lange passage te vertellen, waarover al zoo in de litteratuur en op het tooneel wordt geschreven en gesproken.

Het is intusschen laat geworden en de dichter en de schoone begeven zich naar hun respectieve slaapkamers. Het blijkt, dat deze naast elkaar zijn gelegen, en met elkaar in verbinding staan door middel van een deurtje, waarvan de bovenhelft van glas is, behangen met een dun groen gordijntje. Dit gordijntje is zoo versleten en mottig, dat de dichter makkelijk alles kan volgen, wat er in de kamer naast hem gebeurt, waar de schoone haar avondtoilet maakt. Hij verheugt zich reeds in het vooruitzicht van wat hem te zien zal worden geboden, doch opeens moet hij niezen en de jonge vrouw, die merkt, wat er aan de hand is, dooft schielijk haar nachtlichtje en laat hem in 't duister staan. Ten einde raad, begeeft hij zich dan maar te bed.

Maar de herinnering aan wat hij reeds te zien kreeg, tezamen met de activiteit van het ongedierte, dat zijn ledikant blijkt te bevolken, verhindert hem, den slaap te vatten. In het holst van den nacht staat hij weer op, nu bezield met het vaste voornemen, het koste wat het wil, nader bij zijn mooie buurvrouwtje te komen. Veel moeite vergt dit niet: het tusschendeurtje blijkt niet gesloten te zijn! De dichter dringt door in de kamer en in de sponde van de schoone

- en vertelt ons dan in twaalf strofen uitvoerig het verloop van dien nacht - waarover wij hier den sluier zullen laten vallen.

Den volgenden ochtend haast de dichter zich ter kerke. Een zeer uitvoerig relaas volgt van de godsdienstplechtigheid, de preek en de vereering der relikwie. Alles wordt gehemeld en in het belachelijke getrokken; de dwaaste en onwaarschijnlijkste voorvallen spelen zich af. Men voelt, dat 't den dichter hier alleen erom te doen is, den Katholieken eeredienst bespottelijk te maken. En toch, diezelfde preek, waarmee hij zoopas den draak stak, is voor hem de aanleiding tot een van de machtigste passages van zijn dichtwerk, die wij hieronder laten volgen.

Het mislukte 'mirakel' dat hij daarop beschrijft, doet de mooie passage over het geld ontstaan, die reeds herhaalde malen in bloemlezingen en artikelen werd opgenomen.

Onmiddellijk na deze passage volgt die over den dood, zeker even machtig en indrukwekkend als de voorgaande.

Na het einde der godsdienstplechtigheid te hebben meegemaakt, begeeft de dichter zich op straat en ontmoet daar een hem bekend priester, die hem uitnodigt, deel te nemen aan den maaltijd, die in de pastorie zal worden gegeven. Hij neemt deze uitnodiging volgaarne aan, maar gaat eerst, daar het nog lang geen middag is, een wandelingetje maken in de omgeving van het plaatsje. Het is in de vroege lente, en

in eenige zeer mooie strofen bezingt de dichter de schoonheid van de ontluikende natuur, waarin de Godheid zich manifesteert.

Vervolgens begeeft hij zich naar de pastorie, waar hij een aantal gasten, meest priesters en verder enkele kerkmeesters, aantreft, en de maaltijd neemt een aanvang. Reeds bij de soep valt er een incident voor. Een der gasten, die last heeft van zenuwtoevallen, krijgt ook nu weer een aanval, waarbij hij zijn heele omgeving met soep volspat. Het nichtje van den pastoor wordt erbij gehaald, om de heeren van de opgelopen vetvlekken te ontdoen, en wanneer zij een dikken pater onder handen neemt, wordt de dichter van een verregaande obsceniteit en - eindigt meteen het manuscript.

Blijkbaar was het gedicht hiermede niet voltooid. Is het nooit voltooid geworden? Heeft Weustenraad zelf de rest ervan vernietigd? Hebben anderen dit gedaan? Vragen, waarop wij het antwoord schuldig moeten blijven. Het manuscript berust op het Stadsarchief van Maastricht in het 'vergiftkastje', waaruit het slechts zelden te voorschijn wordt gehaald. Het verdwijnen van het laatste stuk ervan moet dus wel van ouden datum zijn.

Doch laten wij thans eenige strofen van Weustenraad's dichtwerk geven. Wij willen hier niet nogmaals die afdrukken, welke men kan vinden in de Momusklanken van 1883, in het Vademecum en in de Neder-

maas van Januari 1930, opdat niet de indruk zou worden gewekt, alsof dit de eenige mooie passages uit het gedicht zouden zijn, doch laten er hier enkele volgen, die, voorzoover ons bekend, nog nimmer in druk zijn verschenen.

De passage, die hier volgt, schildert de gevolgen van de prediking van Christus' leer:

Ie dat tat Woord had røndgeklònke
 Reep nog de vajer tot et keend:
 Noets kònste d' iezere mach verbreke
 Die miech te wèt op tiech verleent!
 Reep nog de maan in volle weelde
 Es heer z'n echte vrouw verstoot:
 Iech bin diech geinen trouw versjöldig
 'ch Erkin die blood neet es mie blood!

Reep nog de meister tot z'n slaove,
 Es heer ze doedsloog in 't kasjot:
 Geer höbt gein rechte oets bezete,
 Beklaog uuch tan neet van eur lot!
 Reep nog de Keizer tot te volke
 Die veur häöm laoge neergekneeld:
 Huurt! Jupiter heet miech verkoze,
 Aonbeit miech, want iech bin ze beeld!

Reep nog de Rabbi oet ten tempel,
 Zoe wie de heid'ne es te joed:
 d' Onwetensjap, dat is et leve
 De wetensjap, dat is ten deed!
 Reep nog et minsdom in den duuster
 Mèt ene sjrikkelikke kreet:
 De God dee us ins moot verlosse,
 Kump, kump tee dan zeleve neet?

Jaowel, dee God dee is gekomme,
 Dee God is op us neergedaold
 En heet eus vrijheid en eus rechte
 Mèt z'n ònsterflik blood betaold.
 Heer heet te rieke mèt ten erme,
 De meister mèt te slaof verzoend
 En in häöm röste alle minse,
 Gered, verboederd en beloend.

Zien lier, dat is 'n lier van leefde,
 Van eindrach en verdraagzaamheid.
 Ze heet vereinig en verbònde
 Wat van te veure waor gesjeid,
 Ze heet te minse opgenómme
 In häöre moojerlikke sjoet
 En hun et ierste leech geweze,
 Boe dat et good is en et koed.

Et is 'n roes vanoet ten Hiemel,
 Die op eus wereld opegòng.
 Gelökkig, wee 'n inkel tekske
 Mer oet 'n zuuver hand ònfòng.
 Ze sjink 'm balsem veur de wonde
 Boe dat z'n ziel mèt is besmet
 En 't lèste blaad van häöre kellek
 Verkwik 'm nog op 't sterfbèd.

Weustenraad heeft ook nog een aanvang gemaakt met een gedicht, dat als vervolg moest dienen op zijn Beiweeg of Percessie nao Scherpenheuvel, en dat getiteld was De Lèste Percessie nao Scherpenheuvel. Hij heeft slechts enkele strofen ervan op schrift gesteld. Waarschijnlijk gebeurde dit kort voor zijn vertrek naar België en heeft hij 't

later beneden zijn waardigheid gevonden, zich van een Dietsch dialect te bedienen.

In den aanvang van dit hoofdstuk maakten wij met een enkel woord melding van den invloed, dien Weustenraad op de Maastrichtsche dialectdichters eener latere periode heeft gehad. Wij willen er hier even op terug komen. Voornamelijk bij G.D.L. Franquinet, de bekendste der dialectdichters uit de vorige eeuw en van wien het meeste bewaard is gebleven, is die invloed van Weustenraad in zijn beginperiode op meerdere plaatsen aan te wijzen. Wanneer Franquinet in 1864 zijn 'Geld' dicht, voelt men reeds in de vier eerste regels van dit gedicht duidelijk, dat de dichter zich liet inspireeren door Weustenraad's bekende passage. Weustenraad zegt:

Nouw, sedert zoeväöl doezend jaore
 Dat eeder et gelök bejaog,
 Is tao wel ene mins gebore,
 Dee noets de geldzöch heet geplaog?

De sjöpเปอร์ bis t' en de verdelger Van aal wat op dees wereld troent,

De God van al de valse Gode,
 Dee zoe lang es te woere leef.

Bij Franquinet lezen wij:

Op tees wereld is et wönder
 Wie et geld weurd aongeheid!
 Das te God dee deit mirak'le,
 Das de goochelkunst versteit.

Ook Franquinet's 'Maond van Mei' is klaarblijkelijk geïnspireerd op Weustenraad's passage 't Vreugjaor. En zoo zou er meer zijn aan te wijzen, waaruit Weustenraad's invloed op hen, die na hem kwamen, blijkt.

Wij meenen dan ook niet te veel te beweren, wanneer wij zeggen, dat Weustenraad mag worden beschouwd als de wegbereider, die de merkbare ontplooiing der dialectkunst rond het midden der vorige eeuw heeft mogelijk gemaakt, en dat het de moeite waard zou zijn, dat aan dezen merkwaardigen dichter eens een omvangrijker studie werd gewijd, waarbij die gedeelten van zijn dichtwerk, die voor publiciteit in aanmerking komen, binnen het bereik werden gebracht van allen, die belang stellen in de dialectlitteratuur.

III. G.D.L. Franquinet.

Het is een merkwaardig verschijnsel, waarop hier wel niet voor de eerste maal wordt gewezen, dat omstreeks het midden van de vorige eeuw, toen - gelijk de dichter Mathias Kemp het uitdrukt - ‘in de officieele Nederlandsche taal bijna louter daverende gezwollenheden werden gedicht of godzalige braafheidsdeclamaties’, in den zuidelijksten uithoek van onze Dietsche landen een zuivere, pure dichtkunst kon ontstaan.

In het vorige hoofdstuk maakten wij hiervan reeds met enkele woorden melding en schreven deze mogelijkheid voor een niet gering gedeelte toe aan Weustenraad's bevruchtend werk. Er waren natuurlijk nog andere factoren, die het hunne bijdroegen tot de periode van bloei, die de Maastrichtsche letteren omstreeks dien tijd beleefden. Ze alle na te gaan of zelfs maar aan te stippen, zou een arbeid vergen en een ruimte vragen, waarop deze studie niet is ingesteld, maar toch willen we een paar ervan even naar voren brengen.

Vooropgesteld wordt hier, dat natuurlijk nooit een samenloop van omstandigheden, hoe gunstig ook, op zichzelf in staat kan zijn, een bloeiperiode van letterkundig leven voort te brengen. Daarvoor is in de eerste plaats vereischt, dat de dichters-bij-Gods-

genade er zijn, en deze worden geboren en leven nu eenmaal onder de meest uiteenlopende tijds- en levensomstandigheden, die nimmer in staat zullen blijken, het genie te verhinderen zijn vlucht te nemen. Dat ze echter ertoe kunnen bijdragen, deze vlucht te belemmeren en te beknotten, is ongetwijfeld even waar. Dat, van den anderen kant, gunstige omstandigheden bevorderend kunnen werken op de uitingmogelijkheden van den dichtsterlijken geest, is niet minder zeker.

Welke nu waren die voor den bloei der Maastrichtsche letteren zoo gunstige factoren omstreeks het midden der 19e eeuw?

In de eerste plaats zouden wij willen wijzen op de omstandigheid, dat eindelijk, na eeuwen van strijd, twistpartijen, ruzies en woelingen, deze streken, na de uiteindelijke afscheiding van België in 1839 voor het eerst tot rust begonnen te komen. Dit was - gelukkig! - nog niet de dommende rust, waarin landen, die nooit anders dan vrede hebben gekend, soms verzinken, maar het was in alle geval een toestand van kalme zekerheid, waarin de strijd om het materiele bestaan niet meer den geestesarbeid op den achtergrond behoefde te dringen.

Een der gevolgen van deze consolidatie van den toestand was het ontstaan van den tweeden factor, dien wij hier willen vermelden, nl. de oprichting van de Sociëteit Momus. De rol, die deze vereeniging in het maatschappelijk leven van Maastricht in

den loop der vorige eeuw heeft gespeeld, mag niet worden onderschat. Ze werd opgericht in 1839, nadat het vredesverdrag van Londen was geteekend, dat de scheiding van Nederland en België tot een voldongen feit maakte. Het tijdstip van oprichting spreekt voor zichzelf. En nu mochten de oprichters van Momus als wapenschild al kiezen een windmolen, gedekt met een zotskap, en met tot schildhouders een bok en een nar, terwijl hun motto luidde: 'Gekheid, mer neet boete de schraom', een feit is het, dat bij hen naast de zucht naar gepast vermaak - dat ze jarenlang hadden moeten ontberen - ook voorzat het verlangen, om op energieke wijze den strijd aan te binden tegen de heerschende malaise en door bevordering van kunsten en wetenschappen Maastricht een waardige plaats te doen innemen in de rij der Nederlandsche steden.

In dit milieu moest het kunstenaarstalent. voorzoover aanwezig, wel tot uiting komen. In Momus vonden dan ook aldra een aantal grootere en kleinere poëten de gelegenheid om met hun dichterlijke voortbrengselen in de openbaarheid te treden. Er werd gedicht in het Fransch - de deftige omgangstaal in die dagen te Maastricht! - en in het Nederlandsch. Veel minder in het Maastrichtsche. Dit is begrijpelijk. In de taal, waarin men denkt en over de dagelijksche dingen des levens spreekt, kan men niet zijn toevlucht nemen tot gezwollen rhetoriek en hoogdravende onbe-

grijpelijkheden, die voor velen toen - en ook nu nog wellicht - de essence der dichtkunst vormden. Iedereen zou daarvan terstond het onzuivere hebben aangevoeld. En zoo kwam het, dat slechts enkelen de dichtkunst in eigen taal beoefenden. Maar dit waren dan ook diegenen, die werkelijk iets te zeggen hadden.

Onder dezen namen twee mannen een plaats in, die het onmogelijk maakt, hen hier onbesproken voorbij te gaan: Franquinet en Polis.

Aan den laatste dezer twee zal ons volgend hoofdstuk gewijd zijn. Thans zullen wij Franquinet nader beschouwen.

Niet alleen de tijdsomstandigheden, ook de familieomstandigheden waren voor Franquinet's ontwikkeling als dichter gunstig. Hij stamde uit een aanzienlijke, welgestelde familie, die reeds meerdere mannen van wetenschappelijke en artistieke verdienste had voortgebracht. Een zijner voorouders was een bekwaam beoefenaar der geodesie en astronomie. Zijn vader bezat als schrijver van eenige werkjes over pharmacologie een zekere bekendheid in de wetenschappelijke wereld. Een van zijn ooms was een niet onverdienstelijk schilder en uitstekend graveur, wiens naam, als illustrator van Chabert's *Galérie des Peintres*, zelfs voor de hedendaagsche kunsthistorici geen onbekende klank is.

Was het wonder, dat zich bij Franquinet reeds vroegtijdig een kunstzinnige aanleg

en buitengewone geestesgaven openbaarden?

Geboren den 1 Mei 1826, legde hij reeds op 16-jarigen leeftijd zijn eindexamen aan het Maastrichtsche ‘Koninklijk Athenaeum Illustre’ af, om vlak daarna, in September van datzelfde jaar, den graad van candidaat in de letteren, en wijsbegeerte aan de Brusselsche Hoogeschool te behalen. Vijf jaar later promoveerde hij tot doctor in de rechtswetenschappen en keerde terug naar zijn geboorteplaats, waar hij zich als advocaat vestigde.

Doch het was niet in de eerste plaats de juridische wetenschap, die zijn liefde had. Veel meer ging deze uit naar de studie van geschiedenis, taal en letterkunde van zijn geboorteplaats en gewest. Maar ook op ander terrein bewoog hij zich, en niet zonder verdienste. Zoo stichtte hij in 1848 de Maatschappij van Landbouw in Limburg en redigeerde het Maandblad van die vereeniging. Zijn verdiensten op dit gebied werden in 1817 door de Regeering erkend, die hem begiftigde met de ridderorde van de Eikenkroon.

Bij zijn historische studiën snuffelde Franquinet, op zoek naar oude documenten, overal rond en zoo kon het gebeuren, dat hij op zekeren dag in een stoffigen hoek van de zolders van het Maastrichtsche stadhuis, de oude archieven der stad ontdekte, die daar lagen te vergaan en tot bestemming hadden om eens, bij gelegenheid der groote schoonmaak, op de vuilnisbelt terecht te komen.

Hij rapporteerde zijn vondst aan het stadsbestuur, dat hem de zorg over deze oude paperassen toevertrouwde, en nu kwam al spoedig uit hoeken en gaatjes allerlei materiaal te voorschijn, waarmee Franquinet in staat was, het begin te vormen van wat tegenwoordig het Stadsarchief uitmaakt. Het was dan ook niet meer dan billijk, dat hij in 1850 als Stadsarchivaris werd aangesteld, welk ambt hij bleef bekleeden tot in 1867, in welk jaar hij zitting kreeg in den gemeenteraad.

Inmiddels was hij in 1866 ook benoemd tot provinciaal Archivaris van Limburg, hetgeen hij bleef tot 1880. Van de stedelijke regeering maakte hij deel uit van 1867-1869 en van 1873-1879, onderscheidenlijk als raadslid en als wethouder. Vanaf 1851 fungeerde hij als plaatsvervangend Kantonrechter, uit welk ambt hij in 1881 op zijn verzoek eervol werd ontslagen.

Het was vooral in de jaren na 1850, dat Franquinet's werkzaamheden een geweldigen omvang namen. Het eene werk van zijn hand na het andere - meest van geschiedkundigen aard - zag het licht en hij werd aangezocht door tal van wetenschappelijke vereenigingen, om als lid tot haar toe te treden. Zoo verkreeg hij in 1852 het lidmaatschap van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg, waarvan hij in 1893, na den dood van Pastoor Habets, voorzitter werd; in 1854 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, van de Maatschappij van

Schoone Letteren en Kunsten te Gent en van de Académie d' Archéologie de Belgique te Antwerpen. In hetzelfde jaar werd hij bestuurslid van de Sociëteit Momus, hetgeen hij bleef tot 1880. In 1879 behoorde hij tot de oprichters van de Maasgouw, het tijdschrift voor geschiedenis en letteren in Limburg, waarin hij later de meeste zijner historische schetsen publiceerde, alsmede een lijst van Maastrichtsche spreekwoorden, 3192 in getal.

Na 1882 begonnen Franquinet's werkzaamheden als publicist te verminderen. Dit was wel voornamelijk te wijten aan zijn benoeming tot Districts-schoolopziener, een ambt, dat, met zijn andere bezigheden, vrijwel al zijn tijd in beslag nam. Daarenboven - hij begon al een jaartje ouder te worden, en vooral leed hij zwaar onder het verlies zijner echtgenote, die hem in 1886 ontviel.

In 1876 benoemd tot consul van België, werd hij in 1896 bovendien vice-consul van Spanje, terwijl omstreeks dit laatste jaar verschillende regeeringen hun erkentelijkheid wilden betoonen voor de door Franquinet bewezen diensten. Zoo werd hij begiftigd met de Belgische Léopoldorde en met het Officierskruis van de Oranje-Nassau-orde.

In 1896 vertoonden zich bij Franquinet de eerste verschijnselen eener ouderdomskwaal, die hem langzaam, maar zeker sloopte. Den 29 Januari 1900, in den vooravond, sliep hij, terwijl hij in zijn leunstoel zat te lezen, zacht en kalm in.

Wij zullen niet ingaan op Franquinet's

werk op geschiedkundig of ander gebied; laten wij volstaan met hiervan te vermelden, dat zijn werken, in de boekenkast gerangschikt, meer dan een loopenden meter plaats vorderen en dat ze nog altijd met vrucht worden geraadpleegd en herhaaldelijk aangehaald door hen, die zich aan de studie der geschiedenis van Limburg wijden.

Wij willen hier alleen den dichter en dialectkenner Franquinet nader belichten. Met een enkel woord zeiden wij al, dat zich reeds vroegtijdig een kunstzinnige aanleg bij hem openbaarde. Ten bewijze hiervan vermelden wij, dat hij in 1840 - dus op 14-jarigen leeftijd - een lofzang op Willem II dichtte, waarvoor hij een officieele dankbetuiging van den vorst ontving. Natuurlijk mag men dit niet te hoog aanslaan, maar, in alle geval, een toekomst-belofte lag er reeds in. Gedurende zijn studententijd ontwikkelde zich Franquinet's dichterlijke aanleg meer en meer. Nederlandsche gedichten van hem verschenen in de Nederduitsche Jaerboekjes van 1846-1848 en in de Lettervruchten, het tijdschrift der Leuvensche studenten. Ook later, toen hij te Maastricht was teruggekeerd, zou hij nog menig Nederlandsch en Fransch gedicht het licht doen zien. Indien hij het hierbij had gelaten, zouden wij echter nimmer te weten zijn gekomen, hoe groot in werkelijkheid het talent van dezen dichter was. Nederlandsch en Fransch, ze blijven nu eenmaal voor den echten Maastrichtenaar officieele, vreemde talen, waarin hij wel kan spreken, maar

zeker niet denkt. En Franquinet was een echte Maastrichtenaar!

Als wij dit bedenken, doet het eigenlijk eenigszins vreemd aan, dat het eerste gedichtje van hem, dat ons bewaard is gebleven, dateert van het jaar 1860, toen de dichter dus reeds 34 jaren telde en sedert meer dan 12 jaren weer te Maastricht woonde. Een juiste verklaring voor dit late ontspringen zijner Maastrichtsche poëziebron kunnen wij niet geven. Wij zouden de veronderstelling willen opperen, dat Franquinet aanvankelijk op het Maastrichtsche als voertaal zijner dichterlijke gedachten ietwat geringschattend heeft neergezien, en eerst langzamerhand is gaan inzien, dat deze taal zich voor de weergave van zijn gevoelens minstens even goed, zoo niet beter leende dan Nederlandsch of Fransch. Een aanwijzing in deze richting meenen wij te vinden in het feit, dat Franquinet begonnen is met enkele blijspelen uit het Fransch en het Nederlandsch in het Maastrichtsche te vertalen, ten behoeve van de tooneelafdeeling van Momus. Het waren Klaos Pompernikkel, een bewerking van Moliere's *Médecin malgré lui*, en de *Bloodzokers*, naar het Nederlandsch bewerkt. Daarenboven schreef hij een oorspronkelijk éénaktertje. *Et Kindermäögske*, eveneens voor het tooneel van de genoemde vereeniging bestemd. Deze drie werkjes verschenen bij Leiter-Nijpels te Maastricht, het eerste in 1856, de beide andere in 1857. Blijkbaar beschouwde Franquinet dezen arbeid aanvankelijk als een

aangenaam tijdverdrijf zonder groote consequenties, doch naderhand moet het hem tot nadenken hebben gestemd over de mogelijkheden, die de Maastrichtsche taal kon bieden. En zoo - stellen wij ons voor - legde deze liefhebberij den grondslag voor zijn later dichterlijk werk.

Reeds in Franquinet's allervroegste Maastrichtsche verzen voelt men den echten dichter. Op den duur werd zijn techniek natuurlijk gaandeweg beter; zijn sentiment echter verloochende zich nimmer. Het spreekt vanzelf, dat al zijn werk niet even hoog staat - niemand wist dit beter, dan hij zelf. Maar dat hij van het beste heeft gegeven, dat de Limburgsche dialectkunst ooit heeft voorgebracht, mag als vaststaand worden aangenomen. Ter ondersteuning van dit ons oordeel, dat om begrijpelijke redenen door velen misschien niet geheel vrij van vooringenomenheid zal worden geacht, willen wij hier enkele uitspraken van anderen citeeren. De dichter M. Kemp zegt o.a.: 'Limburg mag hulde brengen aan de nagedachtenis van dezen dichter in eigen spraak, voor het vele schoone, liefderijke en levensblijde dat hij naliet.' Dr. André Schillings schrijft: 'Maastricht mag zich gelukkig prijzen dat onder de velen, die haar dialect tot voertaal hunner gedachten namen behoort G.D.L.. Franquinet. Ik zou het uit den aard der zaak niet wagen, te gaan praten over een bundel in het Maastrichtsche geschreven gedichten, wanneer die gedich-

ten alleen als product van het dialect waarde hadden. Ik vind ze echter om hun gedachte, fijnheid van gevoel en schoone taal zoo echt, dat ik Maastrichtsch zou leeren. wanneer ik het niet kende, om ze te kunnen schatten naar hun juist waarde.’, en Dr. D. Sassen verklaart: ‘Franquinet had, indien hij gewild had, eene eervolle plaats kunnen veroveren in de Nederlandsche of Fransche letteren. Hij verkoos zijn eigen dierbaar Maastrichtsch en hij moet er ons, Limburgers, des te liever om zijn.’

In den aanvang van dit artikel wezen wij erop, dat Franquinet's gedichten in tegenstelling tot het meerendeel van wat toen in de Nederlandsche taal werd voortgebracht, van een zuiver, puur gevoel zijn. Ze hebben dit gemeen met het werk van dien anderen Zuiderling, die in dienzelfden tijd. ver van de regionen der officieel erkende dichtkunst, zijn onvergankelijk schoone verzen schiep: Guido Gezelle. Wij zouden ons niet durven verstouten, deze beide dichterfiguren op één lijn te willen stellen, maar een vergelijking van beider werk dringt zich onwillekeurig aan ons op, wanneer wij bedenken, hoever zij beiden, fysiek en geestelijk, af stonden van wat toen als de Nederlandsche kultuurcentra werd beschouwd. Toch hebben deze beide mannen van elkanders bestaan zelfs niet afgeweten!

Laten wij, ter staving van het bovenstaande, thans een paar stalen van Franquinet's zuiverste poëzie geven:

Et onweer.

Zwarte störrerwolke vlege
 Wie de spooker in de nach,
 Sjore hagel, sjore rege
 Klett're neer mèt hèlsche krach.

Win die huile, buim die nege
 Beventeere veur hun jach,
 't Dondervuur dat flikkert tege
 Ak'lig in zen gleujingsprach.

Sjrik en angst in 't wèld regeere;
 Zoe 'ne störrer, bröllenteere
 Ao, dat is get vreisseliks!
 Mer er wiek. En noe, wat is er?
 Niks! -
 't Graas allein dat ruuk get frisser.

Mei 1863.

Es iech zing.

Es iech zing en veerse maak,
 Hüb iech eiges mie vermaak
 Mèt tenao te luustere.

Dan vergeet iech 't werelds leid
 Wat miech, wie e nievelskleid,
 Zou de geis verduustere.

En iech laot, wie 'n zonnestraol,
 Vräögde sjijne door men taol
 En mich sjoens influustere.

October 1863.

De blomme.

Ao, de blomme!
 Es tie komme,
 In de veurjaorszön geweeg,
 Dan de zege
 Vèlt wie rege,
 Dan is vräög in alle weeg.

Beekskes springe,
 Veugel zinge,
 Bos en veld dat lok verblijd;
 Mer van alles
 't Meis bevalles
 Door de blomme weurd verspreid.

Ouch wie steerkes,
 Goudlanteerkes,
 Funklen in et hiemelsbreid,
 Zoe ze seere
 Lachenteere
 d' Eerd häör dònzig zomerkleid.

Zeet z' in velder!
 Löstig, helder
 Baoje z' in de zönesjien.
 Zeet z' op rotse
 Kleddre tot ze
 Wie 'n tapiet daobove zien.

Mèt wat rieke
 Kleur ze prieke,
 Die eus oug zoe geere wèlt.
 Wie hun gäöre
 Lokke, käöre
 In de häöf en in et wèld.

Um et eve
 Boe ze leve,
 Kinder zien 't van 't zonneweer;
 Boe ze prônke,
 Ze belônke
 Us zoe vruntelik en teer.

Jao, ze weite
 Leef te pleite
 Mèt hun kleurkes en fluwiel,
 En zoe zònder
 Kuns of wònder
 Touvre z' op eus hart en ziel.

Want te blömkes
 Dat zien stömkes
 Die hun taol gein klanke heet,
 Mer toch leise,
 Steelsgewijze,
 Us te hartsgeheime zeet.

Jao, ze gaoje,
 Leefdebaoje,
 Mie es goud en diamant.
 Zoal'ge tijje
 Van et vrije,
 Wie z' us sjònk 'n meidskeshand!

Drök van jaore
 Bleik men haore,
 Mer toch deit, wie aajd iech bin.
 't Blömkesbleuje
 In miech greuje
 Dankgeveul en leveszin.

1888.

Niet enkel de natuurpoëzie vinden wij in het werk van Franquinet vertegenwoordigd; ook de schoone oude legenden van zijn land vertolkte hij in nieuwen vorm. De bekendste hiervan is de Lindeboum van Kan, welk gedicht in tal van bloemlezingen werd opgenomen en zelfs buiten onze landsgrenzen, tot in Denemarken toe, werd vertaald. Daarnaast verheerlijkte hij de liefde, den wijn, de goede keuken. Ook de rake geestigheid, de vinnige satire en de goedlachsche humor waren hem niet vreemd. Soms klonk er een toon van rouw en smart door zijn werk, doch niet zonder berusting, zooals in het ontroerende gedicht op den dood zijner echtgenoot. Maar vooral de liefde tot zijn moedertaal zong hij op allerlei toonaarden uit. Wij zouden ons bijna laten verleiden, hier een zijne lofzangen op het Maastrichtsche weer te geven, indien dit hoofdstuk daardoor niet te ver buiten de te stellen grenzen werd uitgebreid. Wij kunnen echter niet nalaten, ze den lezer, die iets voelt voor de schoonheid onzer dialecten en van het Maastrichtsche in het bijzonder, ter lezing aan te bevelen!

Wij vermeldden reeds, dat Franquinet zijn loopbaan als dialectschrijver opende met een paar kleine tooneelstukjes. Later dichtte hij de operette *Jònk bij Jònk en Aajd bij Aajd*, die door den Maastrichtschen componist V. van Helden op toon werd gezet en die niet alleen tijdens het leven van den

dichter, maar ook daarna nog herhaalde malen met veel succes werd opgevoerd.

Maar niet alleen als dialect-dichter heeft Franquinet groote verdiensten gehad, ook als dialect-kenner. Niet lang na zijn studententijd - het juiste jaartal konden wij niet achterhalen, doch het moet omstreeks 1850 zijn geweest - gaf hij een Proeve over het Taaleigen der stad Maastricht uit, die, na een beknopte grammatica, een vrij uitgebreide lijst bevatte van typisch Maastrichtsche woorden met hun verklaring. Op dit werk zou hij later voortbouwen. Wij spraken reeds over de 3192 Maastrichtsche spreekwoorden, die hij in de jaren 1879 en volgende in de Maasgouw publiceerde en die - het spreekt bijna vanzelf - niet alle typisch Maastrichtsch waren. Een veel grooter en grootscher opgezet werk is echter nog door Franquinet aangevangen, namelijk een Maastrichtsch Woordenboek. Hij was hiermee reeds zeer ver gevorderd, toen de dood hem verraste. De mogelijkheid, om tot voltooiing en uitgave van dit standaardwerk te komen, is nog steeds niet gevonden. Dat het voor de dialectstudie van onschatbare waarde zou zijn, is boven allen twijfel verheven.

Trouwens, er was nog heel wat meer belangrijk werk, dat bij Franquinet's overlijden op publicatie wachtte. Zelfs van zijn verzen was toen nog vrijwel niets in druk verschenen. Wel waren enkele ervan wel eens opgenomen in tijdschriften en bloemlezingen, maar de dichter zelf achtte blijk-

baar het tijdstip om tot gebundelde uitgaaf ervan over te gaan, nog niet gekomen. In zijn nalatenschap immers werd vrijwel zijn geheele dichterlijk oeuvre, keurig in 't net geschreven en voor den druk gereed liggend, gevonden. Meer dan twintig jaren zouden er echter voorbijgaan, voordat deze uitgave tot stand kwam. Gebrek aan inzicht bij hen, die Franquinet's nalatenschap aanvaardden, was oorzaak, dat deze schat aan dialectkunst welhaast een kwart eeuw lang zorgvuldig in een donker hoekje eener brandkast opgeborgen bleef. Eindelijk, in 1920, mocht het schrijver dezes gelukken, hem voor den dag te brengen. Nadat de gedichten in den loop van dat en het volgende jaar waren gepubliceerd in het weekblad 'Limburg's Leven', werden ze in 1924 in boekvorm uitgegeven. De Maastrichtsche dialectlitteratuur boekte hiermee een belangrijke aanwinst, een bron van vreugde en schoonheid, die voor velen een ruime verrijking van hun geestelijk leven beteekende.

IV. Laurent Polis.

Naast G.D.L. Franquinet staat Laurent Polis als figuur van betekenis in de dialect-litteratuur van Maastricht omstreeks het eind der 19e en den aanvang der 20e eeuw.

Welke de betekenis van Polis voor deze litteratuur is geweest, zullen wij hierna in het kort uiteenzetten; eerst willen wij met een enkel woord zijn levensloop schetsen.

Laurent Polis werd den 11 October 1845 als zoon van zeer welgestelde ouders geboren. Bestemd om jurist te worden, genoot hij zijn vooropleiding aan het ‘Koninklijk Athenaeum Illustre’, maar toen het op verder studeeren aankwam, had hij daar weinig zin in. Hij voelde veel meer voor den handel. Tezamen met Victor Coenegracht nam hij de leiding van de Maastrichtsche spijkerfabriek op zich, een zaak, die aanvankelijk wel floreerde, maar die in den malaisetijd rond 1870 zoozeer begon achteruit te gaan, dat de eigenaars voorzichtigheidshalve besloten. ze van de hand te doen, voordat het te laat was.

Ofschoon Polis, met het oog op zijn zwakke gezondheid, gedurende zijn verder leven wel zou hebben kunnen rentenieren, was zijn handelsgeest te levendig, dan dat hij zich aan een leventje van nietsdoen kon aanpassen. Daarom nam hij van Jules Leiter de bekende drukkerij Leiter-Nypels over, die hij onge-

veer vijf jaren leidde. Inmiddels echter was zijn gezondheidstoestand er niet beter op geworden, zoodat hij zich genoodzaakt zag de handelswereld voorgoed vaarwel te zeggen.

Op aanraden van zijn huisarts maakte hij nu een lange reis in Zuidelijker streken. Gedurende ongeveer vijf maanden vertoefde hij aam de Riviera en in Italië. Aanmerkelijk opgeknapt keerde hij naar huis terug, doch zijn gezondheid bleef van dien aard, dat hij toch niet meer aan het zakenleven kon deelnemen.

Nu kon hij zich geheel wijden aan zijn liefhebberijen. De voornaamste hiervan was wel de dialect-litteratuur. Daarnaast stond de schilderkunst; Polis was een niet onverdienstelijk landschapschilder. Maar niet alleen tot de schoone kunsten en tot de mooie natuur ging Polis' liefde uit; ook en vooral zijn behoeftige evenmensch kon op zijn medegevoel en steun rekenen.

Wij hebben er reeds op gewezen, dat destijds te Maastricht de Sociëteit Momus naast de bevordering van kunsten en wetenschap den strijd tegen de malaise op haar programma had staan. Deze bestrijding dacht men zich in dien tijd voornamelijk in den vorm van bedeeing van on- en minvermogenden. Toen Polis in het jaar 1878 tot Voorzitter dier Sociëteit was gekozen, vond hij in ruime mate gelegenheid om aan zijn liefdadigheidsdrang toe te geven. Het was dan ook aan hem te danken, dat Momus'

Oude-Mannenhuis tot stand kwam, dat in 1888 werd gesticht en in 1890 geopend.

Het spreekt wel vanzelf, dat Polis zitting had in den Armenraad der stad, evenals hij gedurende 24 jaren eerst lid en later Voorzitter was van het College van Regenten over het huis van bewaring.

De Stedelijke Muziekschool te Maastricht en de Maasvereeniging aldaar telden hem onder haar oprichters.

Een en ander had tot gevolg, dat hij in 1890 werd benoemd tot Ridder en in 1892 tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. In 1911 werd hij daarenboven door de Fransche regeering benoemd tot Officier d'Académie in zijn hoedanigheid van Voorzitter van de Association française.

Twintig jaren lang voerde Polis den voorzittershamer van Momus, daarna bleef hij tot zijn dood toe eere-voorzitter dier Sociëteit.

Gedurende korten tijd bewoog hij zich in het politieke leven zijner geboortestad. Hij werd toen aangezocht om zich beschikbaar te stellen voor het Burgemeesterschap der stad, doch daar hij aldaar bemerkte, dat de politieke strijd niet met zijn karakter strookte, ging hij op dit voorstel niet in en trok zich zelfs geheel uit de politiek terug.

Polis' persoonlijkheid kunnen wij niet beter schetsen, dan door enkele aanhalingen uit een artikel, dat bij zijn overlijden verscheen in een plaatselijk blad, dat tot zijn politieke tegenstanders behoorde:

‘Hij was eene aangename persoonlijkheid

met de deftigheid die den ouden stempel siert. Toegankelijk voor een ieder, steeds bereid te helpen of te raden, daden stellend gedurende een lang leven, heeft hij zich tal van vrienden verworven.

Op politiek gebied behoorde hij tot de doctrinaire liberalen van de school van Thorbecke. Ofschoon van ons, op dit terrein, een tegenstander, hebben wij hem steeds gewaardeerd als een der beste mannen van de overzijde; iemand die eerlijk was in alles, ook in de bestrijding van den politieken vijand.

Hij was, naar zijn karakter, eerder een man van stille partijbehartiging dan van openlijken fellen strijd.'

Hij overleed te Maastricht, op den 1 Augustus 1915, 69 jaar oud.

Welke was de beteekenis van Laurent Polis voor de Maastrichtsche dialect-liitteratuur? Wij zagen reeds in ons vorig artikel, dat G.D.L. Franquinet enkele tooneelstukjes in het Maastrichtsche heeft geschreven, omstreeks de jaren 1856 en 1857. Behalve deze telde de Maastrichtsche tooneel-bibliotheek er nog een paar andere, van min of meer anonyme auteurs. Polis heeft deze bibliotheek in belangrijke mate uitgebreid, door er een twintigtal nieuwe tooneelstukken aan toe te voegen. Hiervan waren er drie naar het Fransch bewerkt, namelijk: 'E stök St. Julien', naar een comédie van Labiche 'E Meitske te trouwe' naar een tooneelstuk van Scribe en 'De Hood van de Horlogemeeker' naar een niet genoemden auteur.

Uit het Duitsch vertaade Polis een tweetal kluchten: 'Wie me Börgemeister weurd' en 'Verdaole is minselik'. Oorspronkelijke stukken van zijn hand waren: 'Sjien-oorlog', blijspel in twee bedrijven, 'Noets te laat!', blijspel in een bedrijf, 'Op reis', blijspel in drie bedrijven, 'Greetsje', klucht in een bedrijf, 't Onweer', dramatische schets in een bedrijf, 'Leefhöbberije', blijspel in een bedrijf, 'Blauwbaard', komisch-lyrisch drama in 5 tafereelen, 'Momus' 50-jaorig Jubelei', origineele scène, 'Mastreech, de höbs ene nuijen Theater', allegorie, 'Mastreech, Instantané', revue, 'Jeang', lachtragedie in een bedrijf, 'Venus, de bis 'n Krök', pastorale in een bedrijf, 'De twee Brems', operette in een bedrijf, met muziek van O. Wolf, 'Die Sjoen Natuur!', blijspel in drie bedrijven, en 'Ene mins moot rös höbbe', blijspel in drie bedrijven.

Uit deze opsomming blijkt wel, dat Polis een zeer vruchtbaar tooneelschrijver was; hij heeft dan ook het leeuwendeel bijgedragen tot de Maastrichtsche tooneellitteratuur. Toch is zijn werk nog steeds voor weinigen toegankelijk gebleven, omdat slechts een drietal zijner stukken het tot den druk hebben gebracht, nl. 'Jeang', 'Venus, de bis 'n Krök' en 'De twee Brems'. De rest bleef in den staat van handschrift bestaan en berust thans onder de goede zorgen zijner weduwe.

Polis was, - wij zeiden het reeds - een zeer vruchtbaar tooneelschrijver en als zoodanig bezit hij onbetwistbare verdiensten

voor de Maastrichtsche dialect-litteratuur, en wel voornamelijk, omdat zijn voorbeeld inspireerend werkte. Wat de litteraire kwaliteiten van zijn werk betreft, deze mogen niet te hoog worden aangeslagen. Wij doelen hierbij niet op zijn stijl; Polis schreef een vlotten, levendigen dialoog, gelijk uit de hieronder volgende passage moge blijken. Zijn zwakke punt echter was de compositie zijner stukken, het verloop der handeling. Vaak was dit gewrongen, onlogisch. Een oplossing werd meermalen op psychologisch onverantwoorde wijze geforceerd. Zeer sterk komt dit bijv. tot uiting in 'Die sjoen Natuur', waar op het eind van het stuk een bejaarde echtgenoot tegen zijn even bedaagde echtgenoot tot een uitbarsting van jaloersche toorn komt op het zien van een foto, waarop aan de voeten van genoemde echtgenoot geknield ligt de door den vader aan hun beider dochter toegedachte bruidegom. Dit, terwijl er in het geheele voorafgaande stuk niets, maar dan ook totaal niets, was, dat ook maar in het minst een dergelijke uitbarsting van woede zou kunnen motiveeren. Men voelt hier pijnlijk duidelijk de bocht, waarin de schrijver zijn stuk heeft gewrongen, ten einde de verlangde oplossing: de goedkeuring van den vader voor het huwelijk zijner dochter met een ander, te bereiken.

Het bovenstaande moge wel een zeer sterk voorbeeld zijn van de wijze waarop Polis de handeling zijner tooneelstukken soms op kunstmatige wijze een draai gaf om te

komen tot het 'happy end', in mindere mate zien wij zulks in den loop zijner blijspelen herhaaldelijk gebeuren. Daardoor krijgen zij als vanzelf meer het karakter van kluchten, die ongetwijfeld met het noodige succes op de lachspieren der toeschouwers zullen hebben gewerkt, maar die daarbij tevens in niet onbelangrijke mate aan litteraire waarde hebben ingeboet.

Of het hieraan ligt, dat Polis' blijspelen in den regel slechts eene of enkele opvoeringen beleefden en tegenwoordig bijna geheel vergeten zijn? Wij meenen, dat deze verklaring voor dit verschijnsel zeker mede in aanmerking moet komen. Er zijn echter meerdere oorzaken, die hiertoe hebben medegewerkt. In de eerste plaats zouden wij eraan willen herinneren, dat slechts enkele kleinere stukjes van Polis in druk verschenen. De andere bleven voor het publiek dus ontoegankelijk, hetgeen vanzelf tengevolge had, dat de gedachte, ze nog eens op te voeren, niet bij een tooneelgezelschap opkwam. Een andere reden is deze, dat in Polis' stukken, die alle spelen in gegoede of burgerlijke milieu's, de vraagstukken betreffende de opvoeding, vooral van de dochters, worden behandeld op een wijze, die in onzen tijd van onbepaalde vrijheid der jeugd weinig aantrekkelijkheid meer bezit en zelfs lachwekkend zou werken op een manier, die de schrijver zich bij het schrijven zijner blijspelen zeker niet heeft gedacht. Een laatste oorzaak kan nog zijn gelegen in de taal, die Polis zijn personages

laat spreken. Bij allen is het Maastrichtsch doorspekt met Fransche woorden en uitdrukkingen, gelijk destijds in de kringen waartoe Polis behoorde gebruikelijk was, doch thans hopeloos verouderd aandoet. En de ideeën omtrent opvoeding en het dialect hebben in den loop der halve eeuw, sedert Polis zijn tooneelwerken schreef, wel geëvolueerd. Het moet een sterk schrijverstalent zijn, dat tegen zulke evoluties bestand is. Polis' litteraire capaciteiten vermochten zulks blijkbaar niet.

Behalve als tooneelschrijver heeft Polis ook verdienstelijk werk verricht als dichter en als prozaïst. Zijn gedichten, slechts weinige in getal, vertoonen veel overeenkomst met het werk van G.D.L. Franquinet en staan daarbij niet ver achter. De bekendste ervan zijn opgenomen in den reeds vaker genoemden bundel 'Momusklanken' en in het 'Vademecum' van Breuls. Van de weinige proza-stukken, die hij naliet, is er nog geen in druk verschenen. Dit is zeer te betreuren, daar zij, voorzoover ons bekend, de eerste proeven van schetsen in Maastrichtsch dialect vormen, al waren zij aanvankelijk bestemd om als monologen te worden voorgedragen. Het zijn mooie stukjes Maastrichtsch proza, die ons bij lezing onwillekeurig aan het eerst later ontstane werk van Olterdissen, den bekendsten der Maastrichtsche proza-schrijvers, doen denken. Een kleine passage uit een dezer proza-schetsen van Polis zullen wij hieronder eveneens laten volgen.

Bij gebrek aan de noodige gegevens kunnen wij niet het tijdstip van ontstaan van elk tooneelstuk, gedicht of prozastuk van Polis afzonderlijk opgeven; het tijdperk, waarbinnen zijn litteraire arbeid viel, loopt van 1875 tot het begin van deze eeuw.

Thans volgen de boven bedoelde passages uit Polis' werk, eerst een dialoog, zijnde het eerste bedrijf, eerste tafereel van 'Die sjoen Natuur', en vervolgens een stuk uit de schets 'E gans intiëm dieneeke'.

Die sjoen natuur, 1e Ak.

Hoof van 't boetegood van Dassen. Blommepark in 't midde. Liege moer mèt groet ope hèkke. Achter de weeg löp e beekske. In de fong ene berg of heuvel.

1e Scène.

Dassen, aon 't vèsse. Op te berg Vernet aon 't sjèldere. Praote in de veerte tegenein. Dassen: Avanceert 't werk, vrund Vernet? Vernet: Och, 't geit al! Me heet heij op tie huugde neet ouge genòg um al 't sjoens te bewòndere.

D.: Dat geluif iech uuch! De natuur is toch ouch 't sjoenste wat besteit, en wat veult me ziech gelökkig van ziech dao vrij in te kònne bewege.

V.: En te vèsse.

D.: Vèsse, jaoge, wandele, 't is allemaol 't zelfde. Meint geer, dat iech, Jeroom Dassen, dee me leve gepasseerd hōb in de winkel,

es groethendeleer in mossele en gedruugde vès, dat 't miech te doen is um zoe'n ònnuzel bieske, wat nog gein tien cent weerd is, te vange? Nein vrund, dat wèt geer beter, want eus harte kloppe eins. Herinnert geer uuch nog, 't is noe al bijnao drei maond geleie, wie iech uuch heij in de umstreke tegekwaom? Geer zaot zjus wie noe te sjèldere; iech spraok uuch euver de manjefieke umstreke, en dadelik höbbe veer us begrepe: alle twie waore veer vol bewòndering veur de sjoen natuur!

V.: Dao heet m'n hart altied veur geklop! Mer geer, bèste vrund Dassen. es iech uuch zoe neume maag, höbt veur miech teen horizon nog verbreid, geer höbt miech mie liere zien en nog mie liere bewòndere.

D.: Iech zèG mer, de natuur..... stèl.....iech höb beet..... nou, en ferm..... dat moot ene kadee zien!..... Och vrund, komt eve heij 'n hendsje hellepe, anders kump er miech weer weg, wie gistere..... (Apaart:) In den Traité, dee iech miech gekoch höb, steit. dat me de lijn moot mètgeve en iers optrèkke es ten döppler gans ònder geit..... Noe hèt 't oppasse! (Vernet is bij 'm gekomme.)

V.: Mer neet te nervus noe!..... (Apaart): En zèGGe, dat zoe iemand dörf vol te hawwe, dat 't häöm neet veur dat vèske te doen is... (Tot Dassen:) Zoo, er is ònder; noe flink ophole!

Dassen trèk mèt leid op; enen awwe sjoon hinG aon den angel.

D.: 't Is òngepermiteerd; verleie week haol-

de iech enen awwen hood en noe ene sjoon op. De veldwachter moos t'erop lètte, dat zoe get neet in 't vèswater gesmeete weurd!

E gans intiem dineeke,

Papa, Mama, zoon en dochter zien 't eindelijk eins gewoorde: aon familie en kinnisse weurd enen diner aongebooje. Piejèrke, 't jongste zäönsje is wel neet geconsulteerd (umdat 't nog neet z'n ierste Communie gedoon heet, behuurt 't ouch nog neet tot de conseil de famille), mer dat leef menneke heet ziech ònder al die discussies toch al z'n kiewkes gelek en is ouch vas beslote, ziech bij 't fies aon niks te laote mankeere.

En e groet fies zal 't zien, deftig en volop! Dat is te familie Beffels aon häöre naam versjöldig. Nönke en tante, nisjes en neefkes weurde geinviteerd, dan einige van de deftige kinnisse (mer dan ouch mer allein de deftige!) boe ziech te dochter Julie mèt zuut en boe ze zoevööl beleefhede genote heet, en verder einige jonglui, vrun van Robert, de vöölbelaovende, zier suffisante, mer nog altied op praktiek wachtende avvekaot, de zoon oet 't hoes.

Gemeekelik is me neet tot dat besluit van enen diner gekomme; Mama inclineerde mie veur 'n kaartpartij, dat is in de gooj klas gebruikelik en 't kos minder; Julieke had blieve ievere veur 'n bal,... mer dao waos 't hoes neet op gebouwd en de Redoutezaol kwaom te deur; en Robert, jeh, es me dee geluif had, dan woort et get kolossaals, get piramidaals, wie me heij in de stad nog noets

te zien kraog: 'n soirée artistique, musicale et déclamatoire, boe-op ziech al de dilettanttalente zouwe laote hure...; mer ouch daovan moos afgezeen weurde, um de invoudige reie, dat boete en behalleve eine van de kinnisse, dee zier agreabel fluit späölde, en enen andere, dee bij eeder gelegenheid dezelfde romance zòng, de dilettant-talente mèt te lanterie te zeuke waore.

Papa dee had neet losgelaote en prònt wie Cato door bleef praote zoelang Carthago nog bestònd, zoe heel Papa neet ziere mònd veur dat zie plan waos aongenòmme en enen diner dus zou komme.

De invitaties mòste gedrök weurde, tege de zin van Mama, die invoudig mondeling door Wöllem wou laote verzeuke; en, tege de opinie van Robert, dee 't in 't Hollans wou hóbbe, had te redactie van Julie getriomfeerd: 'Monsieur et Madame Beffels prient M..... de leur faire l'honneur d'assister au diner intime qu'ils donneront le..... à 6 heures du soir. R.S.L.P.'

't Woord 'intime' waos 'n amendemint van Mama, die vreisde, dat te lui ziech anders op té vööl zouwe verwachte, en '6 heures' had 't avvekäötsje verkrege, umdat heer 't börgerlik vònt, vreuger te ete.

Wie alles zoe wied veerdig waos, kwaom de quintessence, de question de fond van eeder eetpartij: 'de menu' aon de orde.

Uit het bovenstaande ziet men: èn tooneel-dialoog èn proza-verhaal waren aan Polis wel toevertrouwd. Het is jammer, dat

de bouw van zijn tooneelstukken de reeds genoemde gebreken vertoonde, en het is nog meer te betreuren, dat hij niet meer prozaschetsen heeft geschreven, die, in een bundel vereenigd, het eerste staal van Maastrichtsche proza-litteratuur zouden hebben gevormd, dat ongetwijfeld op waardige wijze zijn plaats in de voortbrengselen dier litteratuur zou hebben ingenomen.

V. Alfons Olterdissen.

Werd de 19e eeuw in de Maastrichtsche dialect-litteratuur door Laurent Polis op waardige wijze gesloten, op niet minder waardige wijze werd de 20e eeuw door Alfons Olterdissen geopend.

Olterdissen was tijdens zijn leven en zal ook nog wel langen tijd een der bekendste en populairste Maastrichtenaren blijven. Populair om zijn onvergelykelijke hulpvaardigheid, die hem zijn eigen behoeften deed vergeten, wanneer hij den nood van anderen kon lenigen, bekend om z'n onvermoeid streven en werken, waar het betrof zijn geboortestad te dienen op het gebied der kunst.

Alfons Olterdissen werd den 12 September 1865 te Maastricht geboren uit tot den middenstand behoorende ouders. Als jongen reeds toonde hij grooten aanleg voor het teekenen te bezitten en ongetwijfeld zal deze aanleg zich verder hebben ontwikkeld dank zij zijn omgang met Henri Govaerts, den bekendsten Limburgschen schilder van zijn tijd. Mogelijk zal de invloed van Govaerts ook niet vreemd zijn geweest aan Olterdissen's besluit om zich aan de Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam verder te bekwamen in de schilderkunst.

Van November 1883 tot September 1889 volgde hij de lessen aan die Academie,

waarna hij naar Maastricht terugkeerde en zich daar als kunstschilder vestigde.

Het spreekt vanzelf, dat Olterdissen als schilder te Maastricht geen bestaan kon vinden en het was dan ook een oplossing voor hem, toen hij tegen het einde der 80-er jaren samen met kapelaan Rutten de Patronaats-teekenschool kon vestigen, waaraan hij als leeraar verbonden werd en tot aan zijn dood verbonden bleef.

Doch niet alleen als schilder bezat Olterdissen talenten, ook op het gebied der tooneelkunst blonk hij uit.

Hij was een zeer goed acteur en bezat bovendien een prachtige baritonstem. Bij de opvoering van tooneelstukken of opera's door plaatselijke gezelschappen bevond zich Olterdissen dan ook meestal onder de eerste rollen. Deze praktijk van het tooneel zou hem later te stade komen bij het schrijven zijner operettes in Maastrichtsch dialect.

Een ander, eenigszins aanverwant gebied, waarop Olterdissen lauweren heeft geoogst, wat dat der 'cortèges' of gecostumeerde optochten. Tot voor den oorlog bezat Maastricht op het gebied der gecostumeerde historische of andere optochten een zekere vermaardheid. Het feestvieren met uiterlijke praal zit de bevolking van het Zuidelijkste deel van Nederland nu eenmaal in het bloed.

Aan dergelijke optochten wist Olterdissen een geheel eigen cachet te geven. Zoowel zijn schilderkunstige studies als zijn

grondige kennis van de geschiedenis zijner geboortestad kwamen hem hierbij uitstekend van pas. De geheele organisatie van zoo'n optocht berustte dan ook vaak in zijn handen en werd door hem met groote stiptheid verzorgd, tot in de details van kleedingstukken e.d. Zelfs van het economische gedeelte van die optochten was hij de ziel en het was bewonderenswaardig, welke effecten hij wist te bereiken met vaak zeer geringe geldmiddelen. Afgezien van de vraag of dergelijke op praal berekende optochten nog wel binnen het kader van onzen tijd vallen, kan men met zekerheid zeggen, dat er tot op dit oogenblik geen plaatsvervanger voor Olterdissen op dit terrein zou zijn aan te wijzen.

Het is eerst tusschen de jaren 1910 en 1920 dat Olterdissen zich begon te bewegen op het gebied der Maastrichtsche dialect-litteratuur. Hij schreef in die periode de beide operettes 'De Kaptein van Köpenick' en 'Trijn de Begijn' en publiceerde in den 'Limburger Koerier' een groot aantal dialect-schetsen. Op dit werk komen wij zoo aanstonds meer uitvoerig terug.

Toen in 1922 een Maastrichtsche uitgever met het plan rondliep, te komen tot de uitgave van een algemeen Limburgsch tijdschrift, dat de geschiedenis, de legenden, de volksgebruiken en -feesten, den taalrijkdom en het natuurschoon van Limburg in voor den algemeenen lezer bevattelijken vorm zou behandelen, wist hij niet beter te doen, dan zich te wenden tot Olterdissen. met het ver-

zoek, de leiding van dit tijdschrift op zich te nemen. Het zou blijken, dat hij de juiste keuze had gedaan; onder Olterdissen's leiding werd de in Juli 1922 opgerichte 'Nedermaas' een zeer interessant, rijk geïllustreerd tijdschrift, met een apart, geheel Limburgsch karakter, welk karakter het tot op den huidigen dag heeft weten te bewaren. Toch zou Olterdissen van zijn jongste creatie slechts korten tijd genoeg beleven, want reeds den 24 Februari 1923, nog geen half jaar na de oprichting ervan, overleed hij plotseling, geheel onverwachts.

Bij Olterdissen, gelijk bij zooveel anderen, die, zichzelf vergetend, hun gaven zonder voorbehoud ten dienste der gemeenschap stellen, zien wij het bekende verschijnsel: tijdens hun leven worden zij niet erkend en eerst na hun dood eert men hen naar verdienste.

Het is in dit opzicht leerzaam, het nummer van de 'Nedermaas' van Maart 1923 eens door te bladeren, waarbij men vooral wordt getroffen door deze woorden van Dr. D. Sassen, die de leiding van het tijdschrift overnam: 'Was hij een trouw vriend, voor wien hulp behoefde was hij zoo mogelijk nog veel meer. Armoede kon hij niet zien, behalve zijn eigene en deze drukte hem het minst. Zoo weinig weten wij, want hij verborg zijn goede werken zooveel hij kon. Wat we weten, kwam bij toeval aan 't licht. Och, mochten we namen noemen! Wat zoude men verbaasd staan over al hetgeen hij met beperkte middelen heeft gedaan voor

den armen medemensch. Wij kunnen daar niet veel over zeggen, want, moesten we ook maar weinig vertellen, het zou toch reeds de ruimte dezer kolommen verre overschrijden. Het is niet noodig. Wij hebben de ontroering gelezen op honderden gezichten, spiegels der zielen die hem dankbaar liefhadden.

Wilt gij volmaakt zijn, sprak Christus, verkoop Uw goed en geeft het den armen.

Hij handelde naar 's Heeren woord. Weinig eischend voor zich zelf, alles offerend voor anderen, is hij arm gestorven. Velen hebben de grootheid van dit feit niet begrepen. Zij hebben hem erom geminacht. Zij konden hem niet begrijpen, omdat zij niet zoo hoog konden stijgen als hij.

Voor zijne vrienden gaf hij zijn talenten, voor de armen al wat hij bezat. Wat deed hij niet voor zijne stad? Haar roem deed hij herleven in schittering van kleurrijke optochten, den levenslust wist hij op te wekken door tentoonstellingen van allen aard. Geen gebied bleef buiten zijn belangstelling. Duizenden en duizenden heeft hij getrokken naar Maastricht en behartigde aldus het zedelijk belang en hief zijne stad hoog in aller oogen. Wij zouden wel eens een berekening willen zien van het stoffelijk voordeel, dat zijn arbeid binnen onze muren bracht.

Dank heeft hij daarvoor nooit gevraagd. En, helaas, ook nooit gekregen. Wij willen geen bitterheid mengen in deze herdenking, maar het moet ons toch van het hart, dat

Maastricht, ik bedoel officieel Maastricht, hem niet heeft erkend in zijn verdiensten en jegens hem veel heeft goed te maken. Toen hij kimmervolle dagen beleefde, is daar door belangstellende vrienden ter bevoegder plaatse bij herhaling op gewezen. Men hoorde hen beleefd aan, maar gedaan werd er niets. Dat is jammer! Eerst toen hij dood was, scheen men hem officieel te ontdekken.'

Dr. Sassen sloeg met deze woorden den spijker wel op den kop! Overigens doet nog altijd het bij deze gelegenheid door Dr. Sassen geconstateerde verschijnsel in ruime mate opgeld.

De vrij lange passage die wij hierboven aanhaalden, ontslaat ons, naar onze meening, van een verdere karakteriseering van den persoon van Olterdissen: zijn geheele, weinig gecompliceerde natuur is door iemand die hem van nabij heeft gekend, daarin neergelegd. Was het wonder, dat een man als Olterdissen, die van huis uit niet tot de Katholieke Kerk behoorde, op den duur zijn heil binnen deze Kerk heeft gezocht en gevonden?

Wij zeiden het reeds: na zijn dood werd Olterdissen naar waarde geschat. Een comité werd opgericht om de nagedachtenis van den verdienstelijken overledene in eere te houden. De bedoeling lag voor, om zoowel op zijn graf als elders in de stad Maastricht een gedenkteeken voor hem op te richten. Deze beide gedenkteeken zijn er inderdaad gekomen, het laatstgenoemde in

den vorm van een gedenkplaat, ingemetseld in den muur van zijn geboortehuis aan de Boschstraat. Maar gelukkig heeft het comité gelegenheid gehad en deze gelegenheid ook benut, om ter gedachtenis aan dezen grooten zoon van Maastricht een gedenkteeken op te richten, dat van oneindig grootere waarde moet worden geacht dan een gevelsteen of grafmonument. Het comité zag namelijk kans, om de volledige proza-werken van Olterdissen, die tot dan toe verspreid waren in dagbladen en tijdschriften, in één bundel verzameld, uit te geven. Door den uitstekenden dialectkenner en -beoefenaar Dr. E. Jaspar werd deze uitgave zóó verzorgd, als het werk van Olterdissen verdiende. -

Olterdissen debuteerde in het Maastrichtsche dialect met de operette 'De Kaptein van Köpenick'. Voordien schijnt hij zich wel eens aan een Nederlandsch drama in verzen te hebben gewaagd, doch daarmee heeft hij blijkbaar geen succes mogen oogsten, want er is, na een enkele opvoering, voor zoover ons bekend, verder nooit meer iets van vernomen.

Als debuut was de 'Kaptein van Köpenick' ongewoon gunstig gekozen. Het stuk zag het licht in een tijd toen de gebeurtenis, waaraan het zijn naam en inhoud ontleende, nog versch in ieders geheugen lag. Thans zullen alleen de ouderen onder ons zich de escapade van den schoenmaker Vogt herinneren, die vermomd als kapitein, onder het oude imperialistische Duitsche regime, met behulp van een troep soldaten,

die hij tot doel op straat had gerequireerd zich wist meester te maken van de gemeentekas van Köpenick en daarmee de plaat poetste. Het gegeven was als geknipt voor een operette; Olterdissen maakte er dankbaar gebruik van en wist het vrijwel van te voren verzekerde succes nog te verhoogen, door aan het geheel een speciaal Maastrichtsche sfeer te verleenen. Al de in de operette voorkomende personen - behalve de held van het stuk zelf - waren karikaturen van plaatselijke overheidspersonen en bekende persoonlijkheden, zoo sprekend getypeerd, dat iedereen ze als het ware met den vinger kon aanwijzen. Bij het schrijven dezer operette kwam Olterdissen - wij wezen er reeds op, - zijn routine als tooneelspeler uitstekend van pas, alsmede zijn humorvolle blik op het leven. 'De Kaptein van Köpenick' is dan ook voor den Maastrichtschen schouwburg een kasstuk geworden, dat zelfs enkele jaren geleden nog eens voor het voetlicht gebracht, wederom zooveel succes oogstte, dat herhaalde opvoering noodig bleek.

Minder uitbundig was het succes dat Olterdissen een paar jaren na 'De Kaptein van Köpenick' behaalde met zijn tweede operette in Maastrichtsche dialect 'Trijn'. Het gegeven ervan was zuiver gefantaseerd en sprak daarom misschien minder tot het publiek. Nochtans komen in dit zangspel passages voor, die litterair op heel wat hooger peil staan dan de versjes uit 'De Kaptein van Köpenick'. Wij willen, ter staving

van deze bewering, er hier een tweetal laten volgen. Het eerste is het lied van den vlieger. In zijn bekende boek 'Voor Vrij?... Contact!' wees de schrijver, Lt. Viruly erop, dat ten onzent de beoefenaren der litteratuur, en met name de dichters, zoo weinig aandacht aan de luchtvaart schenken. In het licht van deze uitspraak doet het goed, te kunnen constateeren, dat reeds ongeveer twintig jaren geleden een Maastrichtsch dialectdichter zich door deze, toen nog zoo jonge vinding der techniek, tot het onderstaande vers liet inspireeren:

De vleegeer sprik:

Iech moot uuch goon verlaote;
 Et geit uuch good veurtaon!
 Adie mien kammeraote!
 Et heimwee grip miech aon.
 Kump tat te veugel wèkke,
 Dan res hun gei beraods;
 Dan moote ze vertrèkke
 Of sterve-n op te plaots, - want:
 Dao umhoeg, in 't blauw van God's liber natuur.
 Dao umhoeg, langs baone van goud en azuur,
 Dao umhoeg, in 't grenzeloes riek van de vrij,
 Dao umhoeg veult te mins ziech iers vrij en blij!

Veer vleege langs ten hiemel
 In mòntere zonneshien.
 Van al et eerds gevriemel

Is bove niks te zien;
 Allein de vleugels roesje,
 De motors löstig sloon;
 Wee zou dat wëlle toesje
 Mèt 't alledaogs hestoon? - Want:
 Dao umhoeg, in 't blauw van God's liber natuur,
 Dao umhoeg, langs baone van goud en azuur,
 Dae umhoeg, in 't grenzeloes riek van de vrij,
 Dao umhoeg veult te mins ziech iers vrij en blij!

Es veer in stäöts planeere
 Nao òndere zien gedaold,
 Naodat in hoeger sfere
 Genòg waos ròndgedwaold
 En veer op eerd us röste,
 Nog druimend van den toch,
 Dan trach eus hart mèt löste
 Weer nao de boveloch, - want:
 Dao umhoeg, in 't blauw van God's liber natuur,
 Dao umhoeg, langs baone van goud en azuur,
 Dae umhoeg, in 't grenzeloes riek van de vrij,
 Dao umhoeg veult te mins ziech iers vrij en blij!

En dan het slotkoor van de operette, dat des dichters liefde voor zijn geboortestad
 zoo onverholen weergeeft en dat waardig zou zijn, tot Maastrichtsch volkslied te
 worden verheven:

Mastreechs volksleed.

Hoera! Vivat! Mastreech!!
 Jao, diech höbs us aon 't hart gelege,
 Mastreech, door alle ieuwe heer!
 Veer bleve diech altied genege
 En deilde dreufheid en plezeer.
 Veer huurde nao dien aw histories,
 Te peerd op grampeer ziene sjoet.
 Eus ouge blönke bij dien glories
 Of perelde bij diene noed.

En dee van diech et sjoens wèlt prijze.
 In taol, die al wie zinge klink,
 Dat tee, op nui Mastreechter wijze,
 Zien aajd Mastreech mèt us bezink.
 Me zòng van diech ten allen tijje;
 Eus moojers zònge bij de weeg.
 En voolte veer us rech tevrìjje,
 Dan zòng ze e leedsje van Mastreech.

Doe blom van Nederland's landouwe,
 Gegreujd op 't graaf van Sintervaos,
 Bis weerdig, dobbel te besjouwe,
 Gespiegeld in de blanke Maos.
 Ein Staar, de witste oet te klaore,
 Besjijnt tiech mèt häör straole zach
 En, um diech zuver te bewaore,
 'nen Ingel hèlt bij diech te wach.

Wie lèks woortste neet priesgegeve,
 Mè hels tien kroen toch opgeriech
 En òneknak bis te gebleve
 Door uze band van trouw aon diech.

Daorum: de hand us tougestoke,
Et oug geriech op 't Stareleech;
En weurt dat oug dan ins gebroke,
Dan bejt veur us et aajd Mastreech!

Van meer, veel meer belang voor de Maastrichtsche litteratuur dan deze operettes was echter Olterdissen's prozawerk. Bij de bespreking van den persoon en het werk van Polis wezen wij er reeds op, dat door dezen voor het eerst het proza als kunstvorm werd gebezigd. Na hem heeft Coen Breuls, die voor de kennis van het Maastrichtsch zeer verdienstelijk werk heeft verricht door de uitgave van zijn 'Vademecum handelend over Maastrichtsch Dialect', zich gewaagd aan het schrijven van Maastrichtsch proza, in zijn 'Mastreechse Präötsjes'. Deze 'Präötsjes' legden heel wat typische dialect-uitdrukkingen vast, waren vlot geschreven en daarom wel prettig om te lezen, doch daar ze door den schrijver hoofdzakelijk werden opgesteld om zijn eigen politieke inzichten te lanceeren en die zijner politieke tegenstanders belachelijk te maken, meenen wij, ze bij de behandeling der dialect-litteratuur voorbij te kunnen gaan. Ook de enkele tooneelstukjes die Breuls schreef, zijn totaal in het vergeetboek geraakt. Wij willen hiermee niet zeggen, dat Breuls geen groote verdiensten zou hebben gehad; integendeel, zijn vademecum heeft als woordenlijst van Maastrichtsch dialect wel degelijk beteekenis, en niet alleen als woordenlijst, maar ook -

doordat hij er een aantal gedichten van oudere en nieuwe dialectdichters in opnam -, als aanleiding voor velen, om weer eens wat meer aandacht aan het dialect te schenken. Een figuur van betekenis in de geschiedenis der Maastrichtsche letterkunde kunnen wij Breuls echter niet noemen.

Doch, om terug te komen op het prozawerk van Olterdissen: in de jaren 1916 tot en met 1918 publiceerde hij in het te Maastricht verschijnende dagblad 'De Limburger Koerier' een aantal dialect-schetsen, die hij samenvatte onder den verzameltitel 'Van Stad en Lui veur 50 Jaor'. Deze schetsen beoogden niet zoozeer de officieele geschiedenis van de stad een halve eeuw geleden vast te leggen, als wel een 'histoire des moeurs' of zedenschildering van de Maastrichtsche bevolking in den aanvang der tweede helft van de 19e eeuw te geven. Maatschappelijke en hygiënische toestanden, zeden en gebruiken, uitdrukkingen en spreekwijzen werden door den schrijver, die aan een benijdenswaardigen schrijftrant een sterken zin voor humor paarde, in geuren en kleuren aan den lezer voorgezet. Deze schetsen waren dus niet alleen uit litterair, maar ook uit folkloristisch oogpunt van belang.

Nadat Olterdissen zijn serie 'Van Stad en Lui veur 50 Jaor' had beëindigd, zette hij zijn publicaties in den 'Limburger Koerier' voort onder den naam 'Mastreechter Type'. De schetsen, die hij onder dezen titel bracht, waren zuiver litterair. Er zijn

meesterstukjes van humoristische vertelkunst onder. Na hun verschijnen als dagbladfeuilleton, werden de onder de laatstgenoemde serie gepubliceerde schetsen in twee bundeltjes door den 'Limburger Koerier' uitgegeven, een uitgave, die qua uiterlijke verzorging zéér veel te wenschen overliet, hetgeen jammer is te noemen.

Ook in andere bladen heeft Olterdissen af en toe wel eens een zijner schetsen gepubliceerd.

Gelijk wij reeds vermeldden, zijn al deze prozastukken door Dr. E. Jaspar in één bundel bijeengebracht en voor rekening van het 'Comité voor de Nagedachtenis van Alfons Olterdissen' in 1926 bij Leiter-Nypels te Maastricht uitgegeven. Hierdoor is Olterdissen's prozawerk in zijn geheel voor iedereen toegankelijk gemaakt, ook voor niet-Maastrichtenaars, dank zij de uitvoerige verklarende woordenlijst, door den bewerker achter den tekst opgenomen.

Olterdissen's 'Prozawerken in Maastrichtsche Dialect' zijn zoo voor den beminnaar, den beoefenaar en den bestudeerder van dit dialect een standaardwerk geworden. Men leert er den schrijver uit kennen als een uitstekend psycholoog, een rasecht humorist en een vaardig stylist, die ons de Maastrichtsche bevolking met al haar deugden en gebreken levendig voor oogen wist te stellen.

Het is moeilijk, vergelijkingen te maken met werken uit de Nederlandsche litteratuur, daar de dialectschrijver nu eenmaal heel

anders is afgestemd dan de schrijver in de officieele taal, maar indien wij ons genoodzaakt zagen, te vergelijken, dan zouden wij - mutatis mutandis - Olterdissen's werken op één lijn willen stellen met de befaamde Camera Obscura. Wij meenen, hiermee niet te veel te hebben gezegd.

Bij het zoeken naar aanhalingen uit Olterdissen's Prozawerken hebben wij zoo'n 'embarras du choix', dat het moeilijk valt, niet een of meer van zijn knappe schetsen in hun geheel weer te geven. De plaatsruimte maakt dit onmogelijk. Wij willen daarom volstaan met een zeer beknopt citaat, de eerste alinea van een der schetsen uit de serie 'Van Stad en Lui veur 50 Jaor', getiteld:

De sjaol.

De sjaol had zeve klasse en drei onderwijzers, in drei lokale. De drei liegste klasse stònte onder eine meister, de twee vollegende eeder onder eine van de twee andere. Este zès jaor waos, woorste beukenteere nao sjaol gesleip en dao bleefste tot t'n daartiende, veertiende, vieftiende jaor. De lokale waore gewit mèt 'n zwarte lambrie onderlangs. Mèt zevene zaotste in zwarte baanke. Et bord waos zwart en woort mèt witte lètters en getalle besjreve en besieferd. De lètters van de beuk stònte, zjus wie die in dene kajee, zwart op wit. De sjreefs witte lètters mèt t'n tòsj op 'n zwarte lei. Veur aofwisseling woare de loete inkpöt zwart, wie ouch te kachel, de kolebak en de lateje. Hadste

noe zeve of ach jaor op al dat wits en zwarts gestaard, dan kraogste ene brèl, de bijnaom van 'de sjeele' en de waos opgelierd. (Allewijl zien veer aofgestudeerd).

Dit markante staal van Olterdissen's manier van vertellen moge een aansporing zijn, met zijn werk nader kennis te maken; men zal het zich niet berouwen!

Olterdissen heeft velen de oogen geopend voor de mogelijkheden, die het Maastrichtsch als schrijftaal, in dicht en on dicht, biedt. De beteekenis hiervan voor het behoud van dit dialect, moet men niet onderschatten. Waar bij de geweldige ontwikkeling van het verkeer, die onze eeuw meemaakt, elke plaats van eenige beteekenis uit haar vroeger min of meer betrekkelijk isolement wordt losgerukt en opgenomen in één groter nationaal en internationaal verband, dreigt voor de dialecten de ondergang, indien er niet bij tijd en wijle persoonlijkheden opstaan, die in staat zijn, daadwerkelijk aan te toonen, dat dialect nog wel iets anders is dan een brabbeltaaltje voor de onontwikkelden en het lagere volk. Olterdissen heeft dit door zijn werk duidelijk aangetoond. En, wat meer is, men heeft dit te Maastricht begrepen. Een kleine schare zet de, met enkele onderbrekingen, thans bijna anderhalve eeuw gehandhaafde traditie der dialectkunst voort.

Dezen kunnen wij in deze studie, die alleen beoogt, figuren uit de geschiedenis der Maastrichtsche dialect-litteratuur te geven, geen

plaats inruimen. Wellicht zal het een ander maal, misschien wel aan een andere pen dan de onze, gegeven zijn, hun beteekenis in een helder daglicht te stellen.

Verklarende lijst van in den tekst voorkomende dialect-woorden.

aajd - oud
 aal - al, alles
 aonbeijje - aanbidden
 ast (e) rant - brutaal
 avvekaot - advocaat
 awwe - oude
 baoj - bode
 baoje - baden
 begaoje - bevuilen
 beijt - bidt
 bejaoge - najagen
 belònke - toeknikken
 beuk (mv. van: book) - boeken
 beukenteere - huilend; de uitgang -teere achter het tegenw. deelwoord geeft het voortduren der handeling aan
 bevalles - bevalligheid
 bis - (je) bent
 biste - ben je
 boe - waar
 boete - buiten, voornw.
 boetegood - buiten, zelfst. nmw.
 buim (mv. van: boum) - boomen
 daoveur - daarvoor, ervoor
 dee - die, wie
 deestoe - die je
 deit - doet

deistiech - doe je
 dèks - dikwijls, vaak
 diech (na een scherpe medeklinker: tiech) - jij, jouw
 diene - jouw
 doe (na een scherpe medeklinker: toe) - jij
 door... heer - door... heen
 döpper - dobber
 dōrf - durft
 eiges - zelf
 er - hij
 es - als
 este - als je
 eus - ons, onze
 fong - achtergrond
 gaoje - behagen, bekoren
 gäör - geur
 geer - gij, u
 geere - graag
 geit - gaat
 gelek - gelikt
 geluif - geloofd
 get - iets
 geweeg - gewiegd
 gleujingsprach - prachtige gloed
 graaf - graf
 grampeer - grootvader
 groet - groot
 häöf (mv. van: hoof) - tuinen
 häöm - hem
 heels - (je) hield
 heer - hij
 heet - heeft
 heij - hier
 hèlt - houdt

hendsje - handje
 hètstoe - heet je
 hiemelsbreid - uitspansel
 hinG - hangt
 hoof - tuin
 hoofstiech - hoef je
 huugde - hoogte
 huurt - hoort
 ie dat - voordat
 iech - ik
 ieder - eerder
 iers - eerst, pas
 ievere - ijveren
 jeh - ja
 kadee - kanjer
 kajee - cahier, schoolschrift
 kakedoe - muts
 kääre - streelen; ook: keuren
 kasjot - gevang
 kleddere - klimmen, klauteren
 kònste - kun je
 koojstrònt - koedrek
 kump - (hij) komt
 kums - (je) komt
 lambrie - lambrizeering
 lanterie - lantaarn
 latej - raamkozijn binnenshuis
 leid - moeite
 leise - zachtjes
 lieg - laag
 lier - leer
 loete - looden
 löp - loopt
 maog - meid
 mie - meer

miech - mij
 moer - muur
 mònter - vroolijk, opgeruimd
 moojer - moeder
 naoberse - buurvrouw
 nievelskleid - nevelwade
 nisje - nichtje
 noe - nu
 noets - nooit
 nònk - oom
 oets - ooit
 opgeliërd - afgestudeerd
 ouge - oogen
 pans - lijf, buik
 posteur - model; ook: gestalte, beeld
 prònt - juist, precies
 reep - riep
 reie - reden
 roesje - ruischen
 roggeknölle - kleine, harde roggebrooden
 sjaol - school
 sjinke - schenken
 sjoen - mooi
 sjoet - schoot
 sjoon - schoen
 sjoor - bui
 sjöpper - schepper
 sjroet - kalkoen
 slòdder - slons
 slòkke - slikken
 späölde - speelde
 steit - staat
 stäöts - statig
 tekske - takje
 tieretejje - baaien

toesje - ruilen
 tòsj - griffel
 trèkmöts - dienstbodenmutsje
 us - ons
 uuch - u
 vääol - veel
 veerdig - klaar
 verdöld - verdorie, verdraaid
 versjöldig - verschuldigd
 versteit - verstaat
 veugel (mv. van: vogel) - vogels
 veult - voelt
 vräög - vreugde
 vraotste - vrat je
 vreuger - vroeger
 vrun (mv. van vrund) - vrienden
 vrij (zelfst. nmw.) - vrede
 vrij neet - vast niet
 weeg - weg
 weike kies - zoetemelksche kaas
 wèlste - wil je
 wie - toen, zooals, hoe
 wied - ver
 wiek - wijkt
 wienie - wanneer, als
 win (mv. van: wind) - winden
 woer - waar
 woort - werd
 zääönsje - zoontje
 zeet - zegt
 zèG - zeg
 zeleve neet - nooit
 zeuke - zoeken
 ziepoet - vergiet
 zoevääol - zooveel

zuuste - zie je
 zuut - ziet

Enkele aanwijzingen betreffende de uitspraak.

ao klinkt als de Fransche a in grand of als de Engelsche a in wall.

äö klinkt als de Fransche u in un, doch zonder den nasalen bijklank.

è klinkt als de Fransche e in elle, quelle of als de Duitsche e in Brett.

ò klinkt als de o in: donker, zonder.

ö klinkt als de Duitsche: ö in: Köln.

sj klinkt als de sj in: meisje of als de Duitsche sch in: schön of de Fransche ch in: cher.

zj klinkt als de Fransche j of g voor e en i: juste, gentil.

G klinkt als de Fransche g vóór a, o, u of een medeklinker: garçon, grand.

GG klinkt als de Fransche gg in: aggraver.

Lijst van geraadpleegde werken.

J. Blonden: Th. Weustenraad. De Nedermaas, Limburg's geill. Maandblad van Januari 1930.

C. Breuls: Vademecum, handelend over Maastrichtsch dialect. Uitg. F. Schmitz, Maastricht. 1914.

- C. Breuls: Mastrechtse Preùtsches. Uitg. F. Schmitz, Maastricht. 1916.
- Mr. G.D. Franquinet: Proeve over het taal-eigen der stad Maastricht. (Zonder vermelding van uitgever of jaartal).
- (G.D.L. Franquinet): Klaos Pompernikkel of den dokter tegen wil en dank. Comedie in drei akten. Uitg. Leiter-Nypels, Maastricht. 1856.
- (G.D.L. Franquinet): De Bloodzokers. Klùchtspeul in ein akt. Uitg. Leiter-Nijpels, Maastricht. 1857.
- (G.D.L. Franquinet): Het Kindermäögske. Klùchtspeul in ein akt. Uitg. Leiter-Nijpels, Maastricht. 1857.
- G.D. Franquinet: Jonk bij jonk en auwt bij auwt. Operakomiek in twee akten. Musiek van V. van Helden. Uitg. Leiter-Nijpels Maastricht, 1861.
- G.D.L. Franquinet: Mastreechter Veerskes. Uitg. Boosten en Stols, Maastricht. 1924.
- v. M. (Dr. D. Sassen): G.D.L. Franquinet, Mastreechter Veerskes, De Nedermaas van Augustus 1924.
- De Maasgouw, Weekblad voor Limburgsche geschiedenis, Taal- en Letterkunde. 1879 en vlg.
- M. Kemp: Ene klassieke diechter in dialek. De Maasbode (Avondblad) van 7 Juni 1924.
- Mastreecher Leedches. Handschrift, in het bezit van wijlen Dhr. L. Thomassen te Maastricht.
- Momusklanken. Gedichten in 't Maastrichtsch, Nederlandsch en Fransch, door

- Momusleden. Uitg. Leiter-Nijpels. Maastricht. 1883.
- J.N.: Enige grepen uit Limburg's letterkundig leven. Officieel Programmaboek v.d. 4den Nederlandschen Katholiekendag te Maastricht. Uitg. Gebrs. van Aelst, Maastricht. 1928.
- Notice biographique du poète Maestrichtois Théodore Weustenraad. Uitg. J.J. Romen, Roermond. 1871.
- J.M. Nuyts: Levensbericht van G.D.L. Franquinet. Uitg. E.J. Brill, Leiden. 1901.
- A.V. Olterdissen: Mastreegter Type. 1e en 2e reeks. Uitg. v.d. Uitg. Mij. 'Neerlandia', Maastricht. (Zonder jaartal).
- K.A.V. O(lterdissen): De Kaptein van Köpenick. Mastreechter opera comique in drei acte. Meziek van G. Olterdissen. (Zonder vermelding van uitgever of jaartal).
- A.V. O(lterdissen): Trijn. Kemikken opera in drei akte. Muziek gerangeerd door G. Olterdissen. Uitg. Boosten en Stols. Maastricht. (Zonder jaartal).
- Alfons Olterdissen: Prozawerken in Maastrichtsche dialect. Bewerkt en met een alfabetische woordenlijst voorzien door Dr. E. Jaspar. Uitg. Leiter-Nijpels, Maastricht. 1926.
- Laurent Polis: Volledige proza- en poëziewerken in Maastrichtsche dialect. Handschriften, in het bezit van Mevr. Wed. L. Polis-Henrar te Maastricht.
- (Laurent Polis): Jeang! Tragedie in 1 ekske. Uitg. Leiter-Nijpels, Maastricht. 1875.

(Laurent Polis): Venus, de bis en krùk! Pastorale in 1 akt. Uitg. Leiter-Nijpels, Maastricht. 1877.

Laurent Polis: De Twie Brems of woe twie leefstes zich veur ei meitske kloppen.....?! Musiek van O. Wolf. Uitg. Leiter-Nijpels, Maastricht. 1888.

Dr. D. Sassen: Ter herdenking. De Nedermaas van Maart 1923.

Dr. D. Sassen: Maastricht. Uitg. D.Y. Alta, Amsterdam. 1925.

Dr. D. Sassen: Maastricht, stad van wetenschap en kunsten. Weekblad Limburg in Beeld van 5 September 1928.

Dr. A. Schillings Mastreechter Veerskes. Het Indische Leven van 20 Juni 1925.

Th. Weustenraad: De Beiweeg nao Scherpenheuvel. Handschrift, berustende op het Stadsarchief te Maastricht.

Mijn bijzondere dank aan Mevr. Wed. L. Polis-Henrar, alsmede aan de Heeren Rector J. Blonden, Stadsarchivaris, en J. Haanen, allen te Maastricht, voor de bereidwilligheid, waarmee zij mij bij het verzamelen van gegevens voor dit werk behulpzaam zijn geweest.